

Univerzita Karlova
Fakulta humanitních studií

Studium humanitní vzdělanosti

**ČISTÉ A NEČISTÉ:
Etnografie úklidu jedné kolejní buňky**

Bakalářská práce

Dita Pšeničková

Vedoucí práce: Mgr. Hedvika Novotná, Ph.D.

Praha 2022

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 23. června 2022

.....

Dita Pšeničková

Poděkování

Děkuji paní doktorce Hedvice Novotné za vedení mé bakalářské práce, ochotu, odbornou pomoc, lidský přístup a čas, který mi věnovala. Dále mé poděkování patří i všem mým aktérkám, bez nichž by tato bakalářská práce nemohla vzniknout. Taktéž děkuji i své rodině a přátelům, kteří mě při vytváření této práce podporovali.

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá vyjednáváním úklidu mezi čtyřmi nepříbuznými osobami ve vysokoškolské kolejní buňce jak ve společně sdílených prostorech, tak v prostorech osobních, skrze vnímání čistého a nečistého. Několika měsíční výzkum je tvořen etnografickou a autoetnografickou metodou a polostrukturovanými rozhovory. Vychází z pozic sociálního konstruktivismu, teoreticky je opřený o koncept čistého a nečistého Mary Douglasové (2014). Všímá si i vzájemného působení člověka a materiálních objektů po vzoru material culture studies. Z pozorování vyplývá, že úklid je vyvoláván nečistým a současným sdílením materiálních objektů. Důležité je téma (ne)komunikace a rozdílné vnímání čistého a nečistého, které zapříčiňuje různé vyjednávání úklidu. V kolejním prostředí se ohledně úklidu utváří specifická kolejní kultura prostřednictvím vzájemného působení spolubydlících, která má své vlastní normy čistého a nečistého. Existují tak normy pro čisté a nečisté, vždy situačně vyjednáváné v tom kterém konkrétním prostředí. Kolejní normy čistého a nečistého se mohou, ale i nemusí propisovat do norem čistého a nečistého, s nimiž obyvatelé do kolejního prostředí přišli.

Klíčová slova

čisté, nečisté, úklid, kolejní buňka, etnografický výzkum, autoetnografický výzkum

Abstract

This bachelor's thesis focuses on the negotiation of cleaning between four unrelated individuals in a college dormitory cell, both in shared spaces and in personal spaces, through perceptions of the clean and the unclean. The several-month research consists of ethnographic and autoethnographic methods and semi-structured interviews. It is based on positions of social constructivism, theoretically underpinned by Mary Douglas's (2014) concept of the clean and the unclean. It also looks at the interaction between humans and material objects, following the model of material culture studies. Observations show that housecleaning is induced by unclean and simultaneous sharing of material objects. Important is the theme of (non-)communication and the different perceptions of the clean and the unclean that cause different negotiations of cleaning. In a dormitory environment, a specific dormitory culture is formed regarding cleaning through the interaction of roommates, which has its own norms of clean and unclean. Thus, the individual inhabiting the dormitory space has a different perception of clean and unclean for each environment. Dormitory norms of clean and unclean may or may not be written into the norms of clean and unclean with which residents come to the dormitory environment.

Keywords

clean, unclean, housecleaning, dorm cell, ethnographic research, autoethnographic research

Obsah

1	ÚVOD	1
2	TEORETICKÉ UKOTVENÍ	3
2.1	SOCIÁLNÍ KONSTRUKCE REALITY.....	3
2.2	MATERIAL CULTURE STUDIES.....	3
2.3	MARY DOUGLASOVÁ – ANALÝZA ČISTÉHO A NEČISTÉHO.....	4
2.4	KOLEJNÍ PROSTŘEDÍ A ÚKLID.....	5
2.4.1	<i>Spolubydlící</i>	5
2.4.2	<i>Kolejní prostředí</i>	6
2.4.3	<i>Režimy úklidu</i>	6
3	METODOLOGIE	8
3.1	SMĚR VÝZKUMU A VÝZKUMNÉ OTÁZKY.....	8
3.2	TECHNIKY TVORBY A ANALÝZY DAT.....	8
3.3	VSTUP DO TERÉNU.....	9
3.3.1	<i>Terén</i>	12
3.3.2	<i>Aktéři</i>	13
3.3.3	<i>Můj vztah k úklidu, čistému a nečistému</i>	14
3.3.4	<i>Kolejní buňka</i>	14
4	VÝZKUM	17
4.1	UVEDENÍ DO PROBLÉMU.....	17
4.2	VYJEDNÁVÁNÍ HRANIC.....	20
4.2.1	<i>Fyzické a symbolické hranice</i>	20
4.3	VYJEDNÁVÁNÍ ÚKLIDU A RŮZNÉ HRANICE NECHUTNOSTI.....	22
4.3.1	<i>Od společného stolování ke společnému úklidu</i>	22
4.3.2	<i>Vyjednávání sdíleného úklidu se spolubydlícími kolektivním jednáním</i>	23
4.3.3	<i>Něco nového</i>	28
4.3.4	<i>Vyhýbání se patogenitě skrze úklid</i>	30
4.3.5	<i>Různé hranice nechutnosti</i>	32
4.3.6	<i>Změna úklidového vzorce</i>	36
4.3.7	<i>Vyjednávání sdíleného úklidu se spolubydlícími individuálním jednáním</i>	37

4.4	ANOMÁLIE A NEJDNOZNAČNOST PODLE DOUGLASOVÉ: (NE)VIDITELNÍ SPOLUBYDLÍČÍ.....	42
4.4.1	<i>Experiment s octomilkami</i>	46
5	ZÁVĚR	49
6	LITERATURA	52

1 ÚVOD

Ještě před nastěhováním se na kolej jsem hodně slychala o tom, jaké to je na ní bydlet. Ať už od lidí, kteří bydlení zažili, nebo od lidí kteří slyšeli od jiných lidí jiné příběhy, nebo od těch, kteří tam nikdy nebydleli, ale jen tlumočí nesmrtelné mýty vznášející se nad tématem kolejí. Ve většině případů se jednalo o negativní zkušenosti – v příbězích se vyskytují zvláštní spolubydlíci, rušení nočního klidu kolejními večírky nebo právě pro mě nejvíce obávaný neovladatelný nepořádek, špína a smrad.

Před nastěhováním v říjnu 2021 jsem se nemohla ubránit nejrůznějším obavám týkající se převážně úklidu. Mám ráda čisté a uklizené prostředí, je mi základem klidu na duši. Napadaly mě nejrůznější otázky, například jak budu/budeme zvládat úklid v rámci kolejní buňky¹, a to jak v jejích společně sdílených prostorách kuchyně, koupelny a toalety se všemi třemi obyvatelkami, tak i s mou spolubydlící z jednoho ze dvou dvoulůžkových pokojů? Co když se v úklidu nebudeme střídat a budu uklízet jediná? Třeba si zvyknou a nebudou dělat nic, nebo budu svými uklízecími návyky připadat spolubydlícím divná, možná až otravná a pokazí to naše vztahy. Pokud to tam bude smrdět, co když mi z toho načichne oblečení a budu smrdět taky? Jak bude asi vypadat matrace, na které budu spát? Snad nebude propocená nebo jinak znečištěná. V tak nevypočitatelné době pandemie COVID-19 pro mě ale bydlení na koleji stále představovalo po sečtení všech reálných výhod a nevýhod to nejrozumnější řešení.

Úklid a udržování pořádku je něco, s čím se setkáváme každodenně, ať už doma, či v různých institucích téměř po celý život. Přesto je ale téma úklidu tématem, o němž se ve vědě píše spíše méně. Tato bakalářská práce, metodologicky ukotvena v etnografickém a autoetnografickém výzkumu, se zaměřuje zejména na vyjednávání praktik úklidu v rámci společně sdíleného kolejního bydlení mezi čtyřmi nepříbuznými osobami. Vychází z pozic sociálního konstruktivismu, teoreticky je pak opřena především o Mary Douglasovou (2014) a její analýzu čistého a nečistého, ale navazuje i na přístupy material culture, neboť materialita je důležitou součástí úklidu. Zároveň se obrací i na etnografické výzkumy podobného zaměření.

V empirické části se mísí techniky autoetnografie a etnografie. Etnografický výzkum probíhal od konce října do první poloviny dubna, jeho součástí bylo zúčastněné pozorování

¹Přesněji *buňkový systém ubytování* je typ kolejního ubytování, jeden buňkový systém nabízí dva dvoulůžkové pokoje, společné sociální zařízení a kuchyňský kout vybavený vestavěnou varnou deskou a lednicí (dále jen „buňka“ nebo „kolejní buňka“).

mých vysokoškolských spolubydlících ve věku 22–23 let na kolejní buňce. Ukončen byl polostrukturovanými rozhovory s aktérkami výzkumu. Autoetnografický výzkum zahrnuje dobu před mým nastěhováním se na kolej, tedy období konce září a končí psaním bakalářské práce. Moje role tak byla dvojitá – spolubydlící, ale i etnografická výzkumnice.

Empirickou část práce jsem rozdělila do několika dílčích kapitol. Nejdříve popisuji, jak jsem vnímala první setkání s kolejí i se spolubydlící a jak skrze úklid došlo k ustanovení osobních hranic prostoru. V další kapitole se věnuji prolínání individuálních hranic skrze úklid, vyjednávání úklidu a tomu, co kdo považuje za nechutné – s tímto tématem se lze ale setkávat v celém výzkumu. Popisuji zde situace, které zapříčinily podílení se na společném úklidu sdílených prostor kolektivní i individuální formou a jak zde úklid vlastně fungoval. Zaměřila jsem se i na to, jakou roli hrála ve výzkumu patogenita a jak se přistupování k úklidu v průběhu času měnilo. Výzkum uzavírá kapitola, v níž popisuji kolejní anomálie a nejednoznačnosti podle vzoru Mary Douglasové.

2 TEORETICKÉ UKOTVENÍ

V mé práci mě zajímá přístup nepříbuzných osob k vyjednávání úklidu ve společně obývaném prostoru, situace a jevy, které se k úklidu vážou, ale i dynamika mého vztahu i vztahu ostatních účastnic výzkumu k úklidu.

2.1 SOCIÁLNÍ KONSTRUKCE REALITY

Ve své práci nahlížím sociální realitu pohledem sociálního konstruktivismu. Sociální konstruktivismus nahlíží realitu jako sociálně konstruovanou, vyjednávanou lidmi a říká, že společnost je vytvářena člověkem a naopak, že člověk sám je jí utvářen (Berger a Luckmann, 1999). „*Konstruktivismus předpokládá, že sociální svět je konstituován významy, které mu dávají lidé*“ (Barša, 2006, str. 26). Podle tohoto přístupu je „*myšlení a jednání lidí podstatnou součástí zkoumané skutečnosti*“ (tamtéž, str. 30).

Skrze teorii sociální konstrukce reality chápu svou pozici výzkumnice tak, že se podílím na zkoumané sociální realitě a svou přítomností ji aktivně utvářím. Kolejní prostředí, tedy svou zkoumanou sociální realitu, vnímám jako konstruovanou skrze jednání aktérů. Aktérům a jejich zásobám vědění, síti významů a jednání rozumím jako konstruovanému procesu vyjednávání.

2.2 MATERIAL CULTURE STUDIES

K této práci budu přistupovat i skrze přístup vznikající od 80. let 20. století zvaný *New material culture studies*, jehož předmětem studia je materiální kultura (material culture). Material culture studies se zabývá především „*vzájemnými vztahy mezi lidmi a předměty, [...] k čemu lidé předměty používají a co předměty dělají pro lidi a s lidmi*“ (Woodward, 2007, str. 14). Tento přístup přiznává předmětům aktérství. Teoretikové materiální kultury došli k názoru, že „*sociální svět je konstituován materialitou stejně tak, jako je ona sama jím utvářena*“ (Miller, 1998, str. 3). O životě věcí uvažuje i Kopytoff (1986, str. 64-91), který navrhuje přistupovat k věcem stejně jako k lidem – jeho úvahy mají kořeny v lidském otroctví, kdy se s lidmi zacházelo jako s věcmi. Rozvíjí proto úvahu, že i materiální objekty mají svoji sociální biografii – tzn. že to, jak je nahlížíme, se může v průběhu času měnit (i jejich využití, forma atd.). Z pohledu materiální kultury si všímám toho, jak na sebe materiální předměty a aktéři působí.

2.3 MARY DOUGLASOVÁ – ANALÝZA ČISTÉHO A NEČISTÉHO

Hlavní teoretickou oporou mi byla především Mary Douglasová, která se explicitně vyjadřuje k definici čistého a nečistého skrze pojetí špíny ve své knize *Čistota a nebezpečí: analýza konceptu znečištění a tabu* (2014).

Základní východisko pojetí nečistoty v díle Mary Douglasové (2014, str. 36) lze shrnout do teze: „*Absolutní špína neexistuje: existuje jen v očích pozorovatele.*“ To znamená, že špína je kulturní záležitostí, která se může různě měnit, nejedná se o objektivní fakt. K porozumění znečištění musíme přistupovat skrze řád. Špínu tak koncipuje jako protiklad k řádu a vzhledem k tomu, že si každé společenství může onen řád vymezit jinak, vysvětluje se tím relativní, nikoli absolutní povaha čistého a nečistého.

Vnímání špíny je individuální, ale i kolektivní záležitostí (tamtéž). Jsme ovlivňováni kulturou, v níž žijeme, neboť jsou v ní už dopředu stanovené „*pozitivní vzorce, v kterých jsou ideje a hodnoty pečlivě uspořádány*“ (tamtéž, str. 77). Vzhledem k tomu, že kultura je věcí veřejnou, nelze tak jednoduše měnit její kategorie (tamtéž). Od 19. století jsou evropské představy čistého a nečistého ovlivňovány objevem bakteriálního přenosu nemocí, který zapříčinil, že o špíně uvažujeme převážně v kontextu patogenity, před níž se chráníme prostřednictvím hygieny, jejíž pravidla se mění s naším poznáním (tamtéž, str. 41, 72-73, 111). Obhajujeme naše zbavování se špíny na účet patogenity, naše jednání je ale „*v mnoha různých oblastech symbolické*“ (tamtéž, str. 111).

„*Odstraníme-li z našich představ o špíně patogenitu a hygienu, zůstane nám stará definice špíny jako nemístné věci*“ (tamtéž, str. 73). Pokud budeme přistupovat ke špíně, jako k *nemístným věcem*, nikdy nesmíme opomenout zmíněnou přítomnost řádu (systému), který do sebe patříčné prvky přijímá a nepatříčné (nečistota, špína) odmítá, neboť narušují představu řádu – řád si upravuje každý individuálně díky nabitým zkušenostem v průběhu času a určuje tak podle něj charakter prvků (tamtéž, str. 74). Z naší představy řádu tedy vychází vnímání čistého a nečistého. Nesmíme opomenout, že naše představy jsou ovlivňovány uznávanými hodnotami společnosti, které říkají, co je ještě přípustné, a co už ne. Špína je tedy jakási „*relativní idea*“ (tamtéž) a „*vedlejší produkt při tvorbě řádu*“ (tamtéž, str. 214). Zbavování se špíny je vnímáno jako „*pozitivní snaha o organizaci vlastního prostředí*“ (tamtéž, str. 36).

V každém řádu ale dochází ke vzniku různých anomálií, s nimiž je třeba se určitým způsobem vypořádat, pokud nechceme přijít o jeho stabilitu (tamtéž, str. 77). Vedle anomálií

dále vznikají i nejednoznačnosti. Na obě varianty mají pak lidé tendenci reagovat jako na špínu (tamtéž, str. 39). Rozdíl mezi anomáliemi a nejednoznačnostmi je v tom, že anomálie je „*prvek, který nezapadá do daného souboru či řady*“ (tamtéž, str. 75), kdežto nejednoznačnost „*je charakteristika výroku, který má dvě možné interpretace*“ (tamtéž), a můžeme k nim přistupovat podnětně a „*jako kdyby se zbytkem našeho vzorce ladily*“ (tamtéž, str. 74). Ukazuje se ale, že při „*praktickém uplatnění není příliš vhodné tyto termíny rozlišovat*“ (tamtéž, str. 75).

Co se týče anomálií, tak jejich prvotní „*rozpoznání směřuje k úzkosti, dále pak k potlačení nebo také snaze se podnětu vyhnout*“ (tamtéž, str. 39). Douglasová (2014, str. 76) stanovuje několik variant zacházení s anomáliemi. Dělí je na pozitivní a negativní zacházení. Při *pozitivním přístupu* k anomálii ji můžeme *záměrně konfrontovat a snažit se vytvořit pro ni nový vzorec reality*, v němž zaujme své místo. Při *negativním zacházení* máme na výběr ze tří možností a) *ignorovat anomálii*, b) *anomálii nevnímat* nebo c) *anomálii vnímáním odsoudit* (tamtéž, str. 76).

2.4 KOLEJNÍ PROSTŘEDÍ A ÚKLID

2.4.1 Spolubydlící

Ubytování na kolejní buňce je zvláštní typ bydlení určený především pro vysokoškolské studenty. Kolejní buňka bývá sdílána osobami, které se buď mohou, ale také nemusí, znát. Ve většině případů jde však o spolubydlení nepříbuzných osob. Pokoj bývá sdílen dvěma osobami, které spolu mohou, ale i nemusí v průběhu bydlení vycházet.

O spolubydlení jako takovém uvažuje Vránková (2012), která nejdříve seznamuje čtenáře s nepříbuznými osobami, které v průběhu dějin sdílely společný prostor k bydlení: jedná se o nocležníky z proletářských společností, kteří sdílí pouze postel, podnájemníky, ti využívají místnost nebo její část, a nakonec i spolubydlící, ti „*sdílí domácnost s lidmi, kteří s ním nejsou v příbuzenském ani partnerském vztahu*“ (tamtéž, str. 301). Domácnost zde definuje jako „*bytovou domácnost, tedy skupinu lidí, kteří sdílí soukromý prostor bytu nebo domu, oddělený od prostoru veřejného. Nemusí se jednat o domácnost společně hospodařící*“ (tamtéž). Vránková (tamtéž, str. 303-304) se snaží otevřít diskuzi, že spolubydlení není výhodné pouze po ekonomické stránce, ale že motivací ke spolubydlení může být i sociální kontakt, a tak se z racionálního nocležníka může stávat emocionální spolubydlící. V průběhu dějin se i „*změnila míra požadovaného soukromí, dnes*

by se nestalo, že dva spolubydlící by sdíleli společnou postel“ (tamtéž, str. 303), jako u nocležníků, nicméně to souvisí „i s posunem hranic soukromí obecně“ (tamtéž). I zde na koleji získá ubytovaný postel, která mu po dobu pobytu náleží.²

2.4.2 Kolejní prostředí

Nenašla jsem žádnou práci, která by se soustředila pouze na úklid v kolejním prostředí, jako ta moje. Přesto ale musím zmínit diplomovou práci Ivony Císařové (2009), jež nese název *Život studentů na koleji: Materiální kultura dočasnosti*, v níž se v jedné kapitole úklidu věnuje.

Císařová (2009) zkoumá, jak vysokoškolští studenti vnímají své bydlení na kolejích skrze materialitu ve svých pokojích. Zachycuje zde, jak dochází k (ne)zabydlování pokojů, v nichž se studenti velmi často potýkají s otázkou dočasnosti bydlení, soukromí či nedostatkem prostoru. Popisuje i první dojmy z prostoru koleje některých svých aktérů, v případě spolubydlení se vyjadřuje k dělení prostoru pokoje. Zmiňuje i kapitolu o kolejním úklidu, který podle ní může reprezentovat vztah dotyčného k bydlišti a „*zda tady je či není „doma“*“ (tamtéž, str. 78). V rámci čistoty rozebírá různé pohledy participantů výzkumu na chození v botách po koleji, převlékání se do „domácího“ oblečení či prvotní úklid při nastěhování. Vyzorovala, že studenti však „*s vědomím, že [...] pokoj třeba do roka opustí, [...] do pokoje investují (své finance, čas, energii i emoce) natolik, nakolik je to ještě únosné*“ (tamtéž, str. 97). Materiální kulturu na kolejích nazývá tak *materiální kulturou dočasnosti* (tamtéž).

2.4.3 Režimy úklidu

Moje práce se sice věnuje úklidu v kolejním prostředí, přesto ale v etnografickém výzkumu Zuzany Búrikové a Daniela Millera (2013) shledávám určité podobnosti.

Autoři v kapitole *Tvrdá dřina a důvěřiví troubové* popisují, jak vypadá den au-pair Lucie ze Slovenska v hostitelské rodině v Anglii. Náplní její práce je starat se o děti, jejich kroužky a přípravu pokrmů, převážně v časech, kdy jsou jejich rodiče v práci a částečně i o úklid domácnosti. Obě strany si myslí, že jsou využívány tou druhou, své pocity si navzájem ale nesdělují – rodiny nevidí tvrdou dřinu ze stran au-pair, kterou vykonávají při

²Zajímavé je, že Vránková (2012, str. 299) odkazuje na Olgu Skalníkovou, která na území Libně, na němž nyní stojí i zkoumaná vysokoškolská kolej, našla důkazy o hojném výskytu nocležníků či podnájemníků z konce 19. století.

velmi frekventovaném úklidu, pro který jim sepíšou harmonogram, a au-pair zase nevidí výhody, které jim rodina nabízí. Strany hostitelských rodin dokonce pozorují i pokles produktivity au-pair s délkou pobytu (tamtéž, str. 97). Každodenní úklid však dívky fyzicky vyčerpává a poté je dokonce i ovlivňuje v osobním životě mimo práci au-pair. Zdrojem nedorozumění, ke kterým dochází, tak může být nedostatek komunikace z obou stran, zvyky dané země či odlišný pohled na stejné věci. Dále pak kapitola poukazuje na vnímání čistého a nečistého vůči hostitelským rodinám, tedy vůči cizím osobám.

3 METODOLOGIE

3.1 SMĚR VÝZKUMU A VÝZKUMNÉ OTÁZKY

Ve svém výzkumu jsem zkoumala vyjednávání úklidu v rámci společného soužití čtyř nepříbuzných osob, do nichž zahrnuji i sebe, v buňce vysokoškolské koleje. Důležité pro mě bylo zjistit, jak obyvatelky jedné kolejní buňky, tedy dívky ve věku 22-23 let, reflektují své ideje pořádku a nepořádku. Pro lepší uchopení výzkumu jsem se zaměřila i na to, jak byly vyjednávány praktiky úklidu a jak byly tyto praktiky realizovány. V hlavním výzkumném problému mě zajímalo, jaké je soužití individuálních idejí čistoty a nečistoty osob zde žijících a zda zde docházelo k proměně těchto idejí.

3.2 TECHNIKY TVORBY A ANALÝZY DAT

Cílem mé výzkumné práce bylo zaznamenávat a porozumět jednání aktérů a procesům, jež se odehrávaly v rámci výzkumného prostředí. K dosažení tohoto cíle bylo potřeba vytvořit, analyzovat a interpretovat mnoho dat. Jako výzkumnou metodu jsem zvolila etnografii, jejíž cílem je „porozumění sociálnímu světu dlouhodobým pobytem ve skupině, aby bylo možné podrobně popsat kulturu a významy, které používají její členové“ (Hendl, 2005, str. 54). Z tohoto důvodu jsem se ubírala směrem kvalitativní výzkumné strategie, konkrétněji terénním etnografickým výzkumem, který patří mezi typické specifické kvalitativní výzkumné designy. „Etnografický výzkum je založen na dlouhodobém intenzivním pobytu v terénu, během něhož výzkumník „na vlastní kůži“ zakouší povahu studovaného prostředí, stává se po dobu výzkumu *de facto* jeho součástí. Nezbytnou technikou tvorby dat v etnografickém výzkumu je zúčastněné pozorování“ (Novotná, 2019, str. 273).

K porozumění jednání aktérů jsem zvolila zúčastněné pozorování, což je „technika konstrukce dat, v jejímž rámci se výzkumník aktivně účastní dění v situacích, jež pozoruje, s cílem zachytit emickou (aktérskou) perspektivu a porozumět jednání aktérů v přirozeném prostředí“ (Heřmanský, 2019, str. 388). Využila jsem i polostrukturovaných rozhovorů s účastnicemi výzkumu, v nichž jde podle Novotné (2019, str. 275) o „zachycení zkušenosti aktérů s nějakým fenoménem, tedy o jejich reflexi daného problému“, v našem případě úklidu. Rozhovory jsem ukončila zúčastněné pozorování, neboť jsem se v nich za prvé chtěla vrátit k nastalým zpozorovaným situacím a za druhé si myslím, že to bylo pro výzkum

přínosnější v rámci zachování si přirozenosti průběhu výzkumu. Jednalo se o otevřený výzkum, tj. takový výzkum, „kdy účastníci vědí o tom, že jsou zkoumáni“ (Zandlová, Šťovíčková Jantulová, 2019, str. 67).

Za důležitou součást výzkumu jsem považovala i mou osobu, která zastávala jak roli výzkumnice, tak roli obyvatelky prostoru. Vzhledem k této skutečnosti jsem se rozhodla postupovat i metodou autoetnografie, což je „metoda, kde je výzkumník nejen výzkumným nástrojem, jak je tomu v etnografickém výzkumu, ale také předmětem zkoumání“ (Heřmanský, 2019 str. 384). Na sobě jsem mohla změny pozorovat nejlépe.

Výzkum byl rozdělen na jakési dvě pozorovací linie. První jsem definovala jako pozorování mojí osoby a vztahu k úklidu v kolejním prostředí od začátku setkávání se s kolejí až do posledních dní psaní bakalářské práce skrze již zmíněnou metodu autoetnografie. „Autoetnografie jako metoda kombinuje vlastnosti autobiografie a etnografie. Při psaní autobiografie autor zpětně a selektivně píše o svých minulých zkušenostech. Autor tyto zkušenosti obvykle neprožívá jen proto, aby se staly součástí publikovaného dokumentu; tyto zkušenosti jsou spíše sestaveny na základě retrospektivního pohledu“ (Ellisová, Adams a Bochner, 2011, str. 275).

Zároveň jsem získávala data zúčastněným pozorováním akterek výzkumu, tedy mých spolubydlících, v jasně vymezeném časovém úseku – a to sice od ústního souhlasu s účastí na výzkumu do realizace polostrukturovaných rozhovorů.

3.3 VSTUP DO TERÉNU

V říjnu 2021 jsem se rozhodla vrátit bydlet do Prahy, neboť se situace s pandemií COVID-19 postupně zmírňovala a výuka byla opět po roce a půl zavedena jako prezenční. Po sečtení všech výhod a nevýhod jsem zvolila bydlení na koleji. Nikdy předtím jsem na koleji nebydlela, ale ještě před nastěhováním jsem o nich hodně slychala. Ve většině případů se jednalo o negativní zkušenosti. Raději jsem proto ani nehledala fotografie, jak to na ní vypadá. Řekla jsem si, že si o koleji udělám obrázek sama, až tam budu. Vzhledem k tomu, že jsem si myslela, že kolejní bydlení je jen jednoho typu, zvolila jsem kolej nejbližší mé škole. Zнала jsem pouze půdorys kolejní buňky a věděla jsem, že budu mít spolubydlící na pokoji a další dvě spolubydlící s nimiž budeme společně sdílet koupelnu, kuchyň a toaletu. Měla jsem však stále obavy z bydlení s cizími lidmi, z toho, jak bude probíhat sdílení společných prostor, že jsem se pro jistotu nechala zapsat i do čekací listiny na

jednolůžkový pokoj. Tam člověk sdílí tyto prostory jen s jedním, jenže čekací doba je dlouhá a zájem velký, a tak není divu, že jsem od října stále pod čarou. Nepříliš vítaná kolej se měla stát mým novým prostředím, kde bych měla pobývat dny v pracovním týdnu, někdy i víkendy. Uvědomila jsem si, že právě tento nově sdílený prostor by se mohl stát mým výzkumným terénem.

Věděla jsem, že výzkum s sebou nese určitá rizika. Pandemie COVID-19 se mohla vrátit v ještě větší síle a zamíchat tak s tím, kdo bude na koleji trávit čas a kdo ne. Kterákoliv z nás mohla odejít do karantény, nebo být upoutána dlouhodobě na lůžko. Stejně tak mi i spolubydlící mohly říct v průběhu výzkumu, že nechtějí být jeho součástí, třeba proto, že bychom se nějak nepohodly. Nic z toho se ale naštěstí nestalo. Uvědomuji si však, že zde mohlo docházet k vlastní kontrole určitého chování ze všech stran aktérů, a tím tak mohl být výzkum ovlivněn. Stejně tak mohly hrát roli určité sociální vazby v rámci výzkumu.

Aktérky jsem seznámila s účelem výzkumu, jeho průběhem a přístupem veřejnosti k výslednému textu. Aktérky mi poskytly ústní souhlas s účastí na výzkumu. Jejich jména jsem anonymizovala a pojmenovala je jinými křestními jmény. Kolej jako takovou není možné anonymizovat, neboť se ve výzkumu obracím k dokumentu koleje. Jedná se o kolej 17. listopadu Univerzity Karlovy. Pro zachování anonymity akterek ale neuvádím budovu, patro ani čísla pokojů, v nichž výzkum probíhal.

V závěru výzkumu proběhly s aktérkami polostrukturované rozhovory, u nichž mi také poskytly ústní souhlas, v němž souhlasily s nahráváním na diktafon a následným zveřejněním částí rozhovorů v bakalářské práci. V bakalářské práci se pak nacházejí segmenty rozhovorů přepsané redigovanou transkripcí, která jimi byla schválena před odevzdáním bakalářské práce. Zároveň byly informovány i o možnosti odstoupit od účasti ve výzkumu kdykoliv v průběhu jeho zpracování. Výzkum nemá za cíl poškodit aktérky žádným předvídatelným způsobem. Při zpracování výzkumu jsem se řídila etickým kodexem České asociace pro sociální antropologii.

Soustředěné zúčastněné pozorování spolubydlících probíhalo od 27. října 2021 a skončilo 11. dubna 2022 po polostrukturovaných rozhovorech. Myslím, že kdyby pozorování pokračovalo i poté, dávaly by si větší pozor na vlastní chování ohledně úklidu a mohlo by to výzkum ohrozit. Dokonce mi jedna ze zkoumaných osob po rozhovoru řekla, že vůbec nevnímala, že by tu probíhal výzkum, do doby, než jsem za ní přišla a zeptala se, zda by měla chvíli čas na rozhovor ohledně probíhajícího výzkumu, který bych tímto

ukončila. Ohledně trvání soustředěného výzkumu je nutné poznamenat, že ve většině případů se zde, na vysokoškolské kolejní buňce, vyskytovaly účastnice výzkumu převážně v návaznosti na své studijní rozvrhy, někdy v případě příprav na zkoušky či z důvodu brigád. Nejčastěji docházelo k setkávání všech účastníků výzkumu od neděle večer do čtvrtka dopoledne. Po uplynutí této doby docházelo u všech akterek povětšinou k odjezdům domů. Ani já jsem zde nebyla nepřerušovaně celých 166 dní soustředěného výzkumu, i když mám pocit, že jsem kolej obývala v tomto období nejvíce, neboť jsem zde byla některé víkendy i sama. Nikdy jsem se ale neohlížela na výzkum v tom smyslu, že bych zde musela být přítomna kvůli němu. Kolejní prostředí si žilo svým přirozeným rytmem.

Skrze zúčastněné pozorování jsem získávala poznatky, které jsem si zapisovala jako terénní poznámky na počítači nebo jako heslovité poznámky (jotting) do mobilního telefonu. Zapisování probíhalo tak, že vždy, když jsem zaznamenala situaci, kterou jsem vyhodnotila jako vztahující se k mému tématu a měla čas ji zapsat, psala jsem ji rovnou do počítače. To se týkalo převážně situací, u nichž nebyli přítomni živí aktéři, byla jsem tak svědkem nějakých důsledků. V tomto případě jsem pořizovala v některých případech i fotografie. V případě, že se k situaci vázala komunikace, ihned po skončení rozhovoru jsem si ho zapsala do poznámek v telefonu. Tyto situace trvaly většinou velmi krátce, takže zapamatování si konverzace nebylo těžké. Zapisovala jsem si ale i jednání akterů relevantní pro výzkum. Zdá se, že si nikdo z přítomných mého zapisování poznámek nevšimnul, protože používání mobilního telefonu se stalo přirozenou součástí dnešní doby. Kdybych si vytáhla papírový zápisník, věřím, že bych nepůsobila tak přirozeně jako s mobilním telefonem. Rychle psané skromné poznámky z telefonu jsem v co nejbližším možném čase přepisovala do počítače a rozšiřovala je o kontext či mimiku akterů, tvořila jejich detailnější popis.

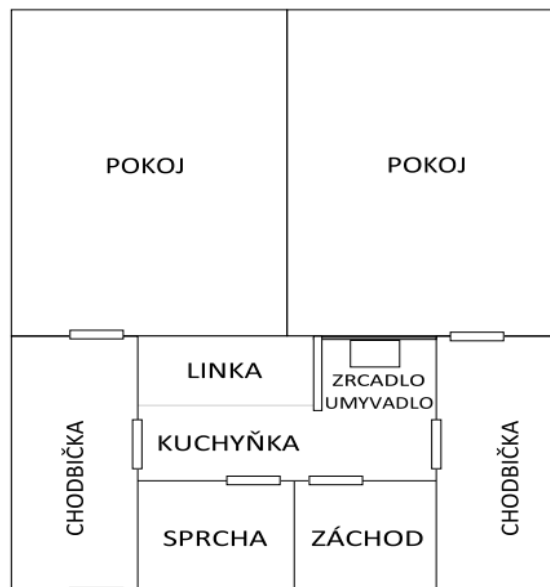
Komunikace týkající se výzkumného tématu probíhaly někdy i ve virtuálním prostředí na sociální síti na internetu. Ze společného chatu, v němž jsme všechny obyvatelky buňky, jsem čerpala některé fotografie, ale i části rozhovorů. Se svolením jedné akterky jsem použila jeden záznam z chatu z doby před výzkumem k objasnění mé pozice v rámci autoetnografie.

Cílem polostrukturovaných rozhovorů bylo získat subjektivní názor akterek na nastalé situace, ke kterým jsme se vrátily. Dále jsem potřebovala zjistit, co se jim pod tématem uklízení vybaví a jaký k němu mají vztah. Děvčatům jsem proto položila několik stejných

a několik individuálních otázek. Rozhovory proběhly vždy v pokoji účastnice pouze za přítomnosti mě a jí. Trvaly několik desítek minut. Mou i jejich perspektivu jsem poté porovnávala a analyzovala, následně interpretovala.

Ze získaných dat jsem si vytvářela myšlenkové mapy, do nichž jsem zapisovala jednotlivé situace. Pomocí segmentace jsem si situace rozdělila na jednotky analýzy a identifikovala pak témata. Snažila jsem se kódovat témata hlavně induktivně ale i deduktivně. Různými typy poznámek jsem okomentovala vytvořené kódy, tím jsem předběžně interpretovala analyzovaná data a vytvořila tak základ výsledné interpretace. Interpretací jsem vysvětlila, k jakým závěrům jsem v závěru výzkumu došla. Pokusila jsem se zde odpovědět i na stanovené výzkumné otázky.

3.3.1 Terén

Obrázek 1: Půdorys kolejní buňky

V úvodu jsem již zmiňovala, proč jsem si vybrala prostředí koleje pro svůj terénní výzkum. Výzkum probíhal v buňkovém systému ubytování na koleji 17. listopadu Univerzity Karlovy v Praze. Pro zachování anonymity ale neuvádím budovu, patro ani čísla pokojů. Buňkový systém ubytování zahrnuje dva dvoulůžkové pokoje, chodbičky spojující vchodové dveře s pokoji, společné sociální zařízení a kuchyňský kout. Dohromady se tomuto celku říká buňka. Do této buňky se přichází ze společně sdílené chodby v patře, kam se dá dostat výtahem nebo po schodech. Do buňky se lze dostat skrze jedny nebo druhé

vchodové dveře. Obyvatelé pokojů mají ale klíče pouze od jedněch a to těch, jejichž chodbička vede přímo do pokoje, v němž jsou ubytovaní. Na pokoj navazuje chodbička, z níž se lze dostat z buňky ven, nebo přes společně sdílené prostory (sociální zařízení a kuchyňka) až do pokoje spolubydlících, pokud si nezamknou.

3.3.2 Aktéři

Do výzkumu zahrnuji sebe, mou spolubydlící z pokoje Moniku, a další dvě spolubydlící Sandru a Karolínu, které spolu sdílejí druhý pokoj. Všechny jsme studentky Univerzity Karlovy studující buď humanitní nebo přírodovědecký obor.

Monika, moje nynější spolubydlící z pokoje, v prvním semestru na vysoké škole bydlela na jiné koleji, která byla také založena na buňkovém systému. Během toho měla tři různé neznámé spolubydlící. Vzhledem ke zdlouhavému dojíždění z koleje do školy se později rozhodla přestěhovat blíže a zkusila tak spolubydlení v pronajatém bytě s kamarádkou. Po pár měsících spolubydlení byt ale opustila z důvodu přestěhování se do rodného města kvůli přechodu na online výuku v době pandemie COVID-19. Při znovuotevření škol se vzhledem k dřívějším zkušenostem snažila najít bydlení co nejbližší k její škole, a proto se nastěhovala sem.

Spolubydlící z vedlejšího pokoje Sandra a Karolína jsou kamarádky od dětství a rozhodly se na kolej nastěhovat spolu. Sandra měla již zkušenost se spolubydlením v bytě s jinou kamarádkou, ale po covidové pauze se rozhodla nastěhovat někam jinam s ještě bližší kamarádkou. Vzhledem ke zkušenostem ze spolubydlení se rozhodla vyzkoušet bydlení na koleji. Chtěla se ale nastěhovat na kolej tohoto typu, neboť nechtěla používat společně sdílenou kuchyňku na patře, jak to na některých kolejích bývá – na takové koleji bydlela Karolína. Nabídka bydlení se Sandrou Karolíně vyhovovala, neboť také chtěla vyzkoušet kolejní buňku, i školu by měla blíž.

Sandra nabídla Monice, jestli s nimi nechce sdílet buňku, neboť se náhodou dozvěděla, že se chystá nastěhovat na stejné místo jako ona s Karolínou. Monika nabídku přijala a ubytovací kancelář koleje Sandřině požadavku vyhověla. Všechny tři se znaly, neboť jsou absolventky stejné střední školy. Já přicházela do naprosto neznámého kolektivu. Karolína a Monika tedy měly v minulosti zkušenosti s bydlením na koleji, já a Sandra nikoli.

Moje zkušenosti s bydlením bez mé rodiny zahrnují pouze roční bydlení v pronajatém pražském bytě s přítelem. Přestěhovat se na kolej pro mě znamenalo opustit svou komfortní

zónu, ubrat si na soukromí a možnosti zařídit si bydlení podle sebe. Nabízela ale i výhody, kterými jsou – nižší cena bydlení, možnost poznat nové lidi, zažít opravdový studentský život a v případě opětovného přechodu na distanční studium, kvůli pandemii COVID-19, by mi byl pokoj bezplatně podržen do doby, než by byla opět zavedena prezenční výuka. Nejvíce mě ale lákala vidina toho, že se vzdálenost do školy ze čtyřiceti minut dojíždění veřejnou dopravou zkrátí na minutu chůze. Usoudila jsem, že bydlení na této koleji, po sečtení všech výhod i nevýhod, nabízí nejlepší řešení, i když jsem byla stále plná obav ohledně úklidu.

3.3.3 Můj vztah k úklidu, čistému a nečistému

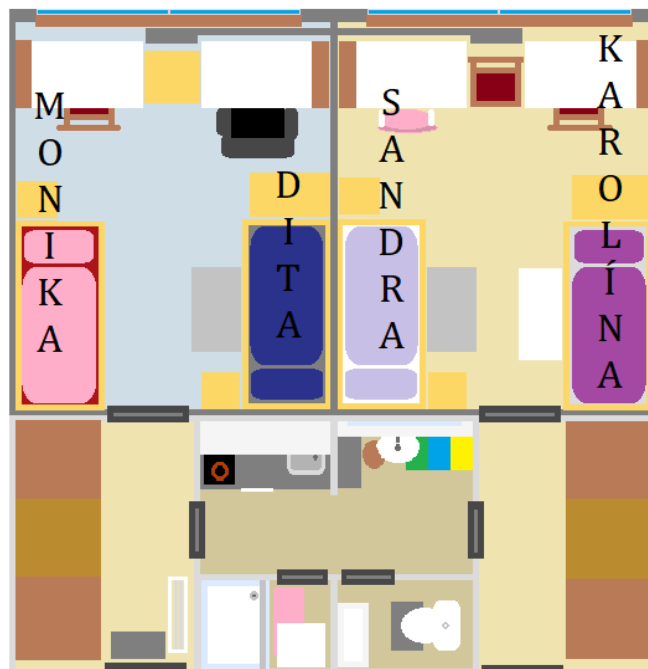
Moje role je dvojitá – jsem spolubydlící, ale i etnografická výzkumnice. Proto si myslím, že kombinace etnografického a autoetnografického výzkumu je nejvhodnější pro uchopení takto zkoumaného tématu. V rámci autoetnografického výzkumu se budu snažit zachytit mé osobní vnímání úklidu jako takového před nastěhováním na kolej, ale i v průběhu výzkumu. V úvodu jsem již zmiňovala své obavy. Nejdříve vysvětlím svůj vztah k úklidu, čistému a nečistému.

Mám ráda, když je prostředí, v němž bydlím, uklizené a čisté, protože se v něm pak cítím dobře, spokojeně, klidně a můžu se plně věnovat jiným činnostem, aniž bych zatěžovala své myšlenky tím, že musím uklidit. Cítím, že mohu být v tomto prostředí mnohem více produktivní a lépe se v něm učit. Uklizeno/pořádek pro mě znamená přítomnost čistoty nebo když jsou věci tam, kde si myslím, že mají být. Neuklizeno/nepořádek pro mě znamená přítomnost nečistoty nebo když se věci nenavrací na svá místa po interakcích. Čistotu chápu jako něco každodenního nebo k čemu cítím libost, naopak nečistotu jako něco, co mě vytrhuje z každodennosti, něco k čemuž jsem nucena cítit nelibost. Snažím se uklízet pravidelně, abych zabránila utváření špíny/nečistoty. Úklid vnímám jako aktivitu, z níž mám na jejím konci dobrý pocit, i přesto, že průběh úklidu pro mě nemusí být libý. Úklid někdy vnímám i jako jakousi očištnou činnost, díky níž se můžu cítit lépe. Nemusím se k němu přemlouvat, vnímám ho jako součást každodenního života. Udržovat uklizené má pro mě smysl, neboť pak nevzniká chaos, který mi vadí a negativně mě ovlivňuje.

3.3.4 Kolejní buňka

Pro lepší představu o bydlení jsem se pokusila vytvořit detailnější 2D půdorys kolejní buňky. Jména označují, kdo na jaké polovině spí, kde má své věci. Nejdříve popíšu, co každá kolej obsahuje. Každý dvojlůžkový pokoj, který je velký zhruba 4,35 m na 3,40 m, je vybaven stropním zářivkovým svítidlem s mřížkou pro LED trubice a nábytkem, který zahrnuje dvě postele, dva pracovní stoly se šuplíky a poličkami na knihy, dva noční stolky, jednu komodu, dvě židle a dvě lampičky. Krátce po nastěhování jsem si ale přivezla na kolej z domova černé křeslo. I Sandra nepoužívá původní židli a nahradila ji svou kolečkovou ihned při nastěhování. Původní židli dala mezi její a Karolínin psací stůl. Já, Sandra a Karolína jsme si přivezly i menší předložku, kterou máme u postele. Pokoj, v němž se nacházím já a má spolubydlící Monika, navíc obsahuje jeden čtvercový stolek, který máme umístěný mezi pracovními stoly, a modrošedý koberec po celém pokoji. Vedlejší pokoj má pouze linoleum, které se nachází i v obou chodbičkách.

V chodbičce, jejíž rozměry jsou zhruba 3 m na 1,5m, se táhnou od vchodových dveří ke dveřím pokoje po celé délce stěny skříně až ke stropu. Krajiní skříně jsou uzavíratelné, prostřední ne. Nábytek koleje je zde možno v průběhu pobytu různě rozestavět –podmínkou je ale nábytek před vystěhováním uvést zpět do původního stavu. Do mojí a Moničiny chodbičky jsem pořídila navíc šedou rohožku a menší bílý botník.

Obrázek 2: Detailnější půdorys kolejní buňky

Mezi chodbičkami obou pokojů je spojující chodba, v níž se nachází kuchyňka a sociální zařízení. V těchto prostorech je dlažba. Kuchyňka je tvořena kuchyňskou linkou se spodními i horními skříňkami, dřezem a elektrickou varnou deskou se dvěma plotýnkami. Z elektrických spotřebičů je zde k dispozici varná konvice a malá lednice s mrazákem.

Vedle kuchyňky se nachází prostor s umyvadlem. Ve výšce očí je umístěno široké zrcadlo táhnoucí se podél celé stěny. Pod ním se nachází dvě poličky, kam je možné si odložit například kartáček na zuby či jiné hygienické potřeby. Každá máme jeden kraj. Monika má horní pravý, já dolní pravý, Sandra horní levý a Karolína dolní levý. Na straně blíže ke kuchyňské lince se nachází ještě jedna uzavíratelná skříňka obsahující dvě poličky. Pod umyvadlem se nachází kolejní koš, který využíváme na směsný odpad. Všechny jsme se shodly, že chceme odpad i třídit, a tak jsme ke koši pořídily i tašky určené přímo na tříděný odpad. Do prvních dvou dáváme plasty a papíry. Do třetí tašky dáváme sklo, karton a kov. Vše následně třídíme do příslušných popelnic, které se nachází za kolejní budovou A.

Do místnosti se záchodem jsem koupila šedou podložku pod záchod a z domova přivezla starý bílý plastový držák, který jsem našla ve sklepě. Říkala jsem si, že by se mohl hodit. Nyní na něj odkládáme toaletní papír, hygienické potřeby a čisticí prostředky.

Do koupelny, tedy do místnosti, kde je sprchový kout, Monika přidala v den nastěhování růžovou koupelnovou předložku a o pár týdnů později bílý závěsný box, který můžeme používat všechny a odkládat si tam například oblečení, ručníky či mycí prostředky. Sprchový kout je uzavíratelný sprchovým závěsem.

Mým terénem byla především kolejní buňka, ale po celém kolejním komplexu bylo možné najít místa setkávání se s vyjednáváním praktik úklidu. Odpad se vyhazuje do již zmíněných místních popelnic za budovou kolejní A. Na vrátnici je možné si vypůjčit za určitý poplatek například vysavač, žehličku, pračku nebo sušičku. Pračky, sušičky i sušárny jsou umístěny ve speciálních prostorech na různých patrech v obou budovách. Zdarma si lze zapůjčit žehlící prkno či sušárnu při vrácení do dvou dnů. Co se týče úklidu ze strany koleje na kolejní buňce, tak například zajišťuje mytí oken a výměnu záclon jednou ročně v létě. Kolej nabízí například možnost zajít si vyměnit do skladu prádla ložní prádlo jednou týdně dva dny v týdnu. Na internetových stránkách³ Koleje 17. listopadu Univerzity Karlovy lze nalézt dokument s názvem Zásady provádění samouklidu, který stanovuje určitá pravidla ohledně úklidu pro ubytované.

³ Zásady provádění samouklidu v koleji 17. listopadu: s účinností od 5. 10. 2015 [online]. Praha: Koleje a menzy – Koleje 17. listopadu, 2022 [cit. 2022-03-20]. Dostupné z: <https://kam.cuni.cz/KAM-307.html>.

4 VÝZKUM

4.1 UVEDENÍ DO PROBLÉMU

Přestože jsem si nastěhovala věci na kolej jako poslední ze všech spolubydlících, byla jsem zde oficiálně ubytovaná jako první. Není možné, aby se několik set studentů ubytovalo v jeden den, proto si člověk musí předem rezervovat den a čas nástupu na kolej. Jde o vyřízení formálních záležitostí – podepsání různých dokumentů ohledně ubytování, zaplacení kolejného, vystavení kolejní průkazky, převzetí klíčů. Není nutné se v tento den stěhovat, ale je to výhodné. Od doby zaregistrování se totiž platí denní sazba za ubytování, možná proto bývá největší zájem o poslední termíny, které se blíží začátku školy. Tento termín bych využila, kdybych si ho stihla zapsat. Zbyl na mě nejbližší termín kolem dvacátého. Jela jsem se tedy oficiálně ubytovat. Protože jsem se koleji vyhýbala do poslední chvíle, s věcmi jsem se nastěhovala až den před začátkem výuky na vysoké škole. Nechtělo se mi zde trávit čas, dokud to nebylo nutné.

I když jsem slýchala převážně negativní zkušenosti s kolejemi, snažila jsem se si nedělat představy o tom, co mě tam bude čekat. Po převzetí klíčů jsem měla zkontrolovat pokoj, zda obsahuje všechnen nábytek a je v pořádku po předchozích ubytovaných. Už cestou po sdílené chodbě na patře jsem se ale začínala obávat nejhoršího. Linuly se zde různé zápachy právě vařených jídel, což dohromady vytvářelo smrad. Možná to byl ten kolejní zápach, o kterém všichni v historkách mluvili. Došla jsem k vchodovým dveřím a odemkla je. Vstoupila jsem do tmavé chodbičky, našla vypínač, rozsvítila a zavřela za sebou dveře. Smrad naštěstí zůstal na chodbě. V chodbičce jsem necítila zápach, ale ani vůni. Byla jsem docela nadšená z velkých skříní na zamykání, i když se mi nelíbilo příliš slabé osvětlení a lino. Zout si boty nepřipadalo v úvahu po jeho spatření. Dveře od pokoje i od kuchyně byly zamčené, takže jsem je musela odemknout, zároveň jsem při jejich odemykání doufala, že za nimi nikoho nepotkám. Zatím jsem se s nikým nechtěla seznamovat, nejdřív jsem chtěla vstřebat první dojmy z koleje o samotě. Jako první jsem odemkla dveře do pokoje. Moje oči najednou spatřily velké množství světla z dvou obřích oken naproti dveřím. Postele byly nepovlečené. Byl zde pouze nábytek a na každém nočním stolku lampička, ale jinak žádné osobní věci. Prohlídla jsem si pokoj a poté šla prozkoumat prostor za druhými zamčenými dveřmi. Nacházela se tam kuchyně, dvě samostatné místnosti – jedna se sprchovým koutem, ve druhé byl záchod. Dále pak prostor s umyvadlem a jedny zamčené dveře. Podle půdorysu

koleje, který jsem znala, jsem odhadla, že to bude nejspíš vstup na chodbičku druhého pokoje. Nahlédla jsem do všech přístupných místností a prozkoumala skříňky v kuchyňce i lednici. Podle obsahu jsem poznala, že tu nikdo nebydlí. Byla jsem tu z obývajících první.

Do pár minut od prvního spatření místa, kde jsem teď měla trávit pracovní dny, někdy možná i víkendy, jsem se rozplakala zoufalstvím. Po tvářích mi steklo pár slz. Tady teď budu muset žít. Říkala jsem si, že tohle nemůžu zvládnout – fleky na koberci, matraci a dece, pod kterou jsem měla spát, plesnivý sprchový závěs v koupelně, drobky na podlaze, v kuchyni a vlastně všude, ušmudlané zrcadlo, žádné mýdlo, olepená varná konvice, kuchyňská linka i koš. Vůbec jsem si nedokázala představit, jak se do tak malé kuchyňky a lednice vejdu věci a potraviny čtyř lidí. Můj nepříjemný pocit umocňovalo i to, že mi k sobě na první pohled v pokoji nic neladilo – tmavě modré závěsy, žlutě vymalovaný pokoj se sem tam strženou barvou či jejím přetřením, což tvořilo tmavě žluté skvrny, oranžová matrace, kusy nábytků z různých druhů dřeva a k tomu šedo-modrý koberec s fleky od nečistot. Nechtěla jsem si sednout ani na židli, která byla u stolu, neboť jsem věděla, že se tím potvrdí moje obava z její nepohodlnosti a bude mi ještě hůř. Sednout si na postel ale nepřipadalo v úvahu. Měla jsem pocit, že bych si ušpinila kalhoty. Nakonec jsem si přece jen na židli sedla. Ano, byla nepohodlná. Cítila jsem se bezmocně.⁴

Po chvíli jsem ale v situaci našla alespoň malé pozitivum. Když už jsem tu byla první, řekla jsem si, že mám právo si vybrat, kde budu spát. Vzala jsem si tedy postel dále od dveří. Nabízela menší výhodu, a to sice prostor na noční stolek. Druhá postel měla vedle sebe hned dveře. Neměla jsem s sebou ale téměř nic, čím bych dokázala, kterou postel jsem si vybrala. V pokoji má člověk k dispozici pouze přikrývku a polštář. Žádné prostěradlo ani povlečení. Rozhodla jsem se proto využít kolejních lůžkovin, které ubytovaným kolej půjčuje zdarma. Ubytovaný si pro ně musí dojít do skladu prádla v suterénu a na místě podepsat papír o jejich převzetí. Při vystěhování musí půjčené lůžkoviny vrátit zpět. Myslela jsem si, že když si povlíknu postel, bude jasné, kde spím já, neboť druhá postel zůstane nepovlečená.

Paní ve skladu prádla zaregistrovaly, že jsem rozrušená. Zeptaly se mě, co se mi stalo. Sdětila jsem jim, že jsem smutná z toho, jak to na koleji vypadá. Když si všimly, v jakém patře bydlím, řekly mi, že mám opravdu štěstí, neboť jen několik pater prošlo nedávnou rekonstrukcí, a že vzhledem k tomu, že mám v pokoji koberec, tak jsou si jisté, že to bude jeden z nejlepších. Měly pravdu, neboť když jsem pak viděla pokoj mých spolubydlících,

⁴Znechucení či zklamání cítily při prvním setkáním se s kolejním bydlením i Sára nebo Anežka, aktérky diplomové práce Ivony Císařové (2009, str. 24).

které mají jen lino, přehodnotila jsem své závěry a musím uznat, že koberec v místnosti vytváří dojem útulnosti. Jakmile jsem postel povlíkla zapůjčeným kolejním prostěradlem a povlékla jejich povlečením příkrývku i polštář a na postel dala též zapůjčenou deku, vzala jsem žlutou, aby ladila ke stěnám, i když svou barvou ladila spíše k těm skvrnám, pokoj hned vypadal lépe.

Byla jsem zvědavá, s kým budu bydlet. Jméno spolubydlící mi ale v ubytovací kanceláři sdělit nemohli, proto jsem se rozhodla jí nechat papírový vzkaz, v němž jsem psala, kde mě může kontaktovat, pokud se na koleji objeví. Papírek jsem dala na stůl, který jsem považovala za její. Můj stůl byl naproti mé povlečené posteli. Zároveň jsem ale trochu doufala, že se nikdo neozve, protože jsem si přála bydlet sama.

Pár dní před mým úplným nastěhováním na kolej se mi spolubydlící přece jen ozvala. Po chvíli společného chatování jsem se dozvěděla, že na buňce vedle v pokoji budou bydlet ještě její dvě kamarádky a že doufá, že spolubydlení bude v pohodě. Tyto zprávy ve mně vyvolaly obavy. Po tomto zjištění jsem už na kolej nemohla přijít s pocitem rovnosti vůči všem. Měly výhodu, znaly se. Nicméně ze stylu psaní jsem si říkala, že spolubydlení by mohlo být nekonfliktní. Večer mi ale napsala:

M⁵: „Hele, ještě jsem se chtěla zeptat, jestli sis nějak zabrala stranu, protože jestli ano, tak jsem to asi nepochopila, vzala jsem si pravou, ale jestli jsi ji chtěla, tak si to klidně přehodím :)“

D: „Hele, tu stranu, kde byla povlečená postel :D jakože tu polovinu se stolem. Nechala jsem ti právě vzkaz na tvém stole“

M: „Aha :D, tak jakože ležím na tvý, ale zítra to přehodím, promiň“

D: „Jojo, to budeš hodná :D díky, já jsem tam měla už povlečení“

M: „Jo já si to taky povlíkla, takže jsou na tý dece dvě :D Promiiiiň“

(z chatu s Monikou, čtvrtek 30. 9. 2021, 22:00)

Opět mi po tváři začaly stékat slzy. Cítila jsem se ještě hůř než prvních pár minut na koleji. Někdo, koho neznám, leží v mé posteli a bude tam spát. Jediná jistota vlastního nenarušitelného prostoru se mi zbortila. Můj prostor bude znečištěný cizím tělem. Věděla jsem, že na posteli spalo přede mnou mnoho lidí, ale takto se můj pocit vůči znečištění ještě

⁵M označuje všude v rozhovorech Moniku, S Sandru, K Karolínu a D (Ditu) mě.

umocnil. Vždyť jsem měla povlečenou postel. Nevěděla jsem, co si o tom myslet, jestli to myslí vážně, dělá si legraci nebo jestli to udělala naschvál⁶. I přes prvotní nával emocí jsem se ale snažila v chatu komunikovat klidně, i když jsem byla ve skutečnosti smutná a potom naštvaná. Nechtěla jsem vyvolávat konflikt, ale bála jsem se prvního setkání. Později mi došlo, že pro ni situace možná nebyla tak očividná, jak jsem ji vnímala já.

S Monikou jsem se poprvé setkala u nás v pokoji, který najednou vypadal mnohem lépe než předtím. Obě postele byly povlečené a ustlané, což mému oku lichotilo mnohem více než odosobnělé nepovlečené matrace. Ulevilo se mi, když jsem viděla, že si Monika opravdu přendala věci na druhou stranu. Nárokování si postele jako jediného bezpečného místa možná souvisí s tím, že postel byla v minulosti to jediné, co nocležník potřeboval, jak se o tom zmiňuje Vránková (2012). Jan Sokol (2008, str. 58.) říká, že *„klasická metoda, jak snižovat napětí je rozdělení teritoria [...] Každý z nás má aspoň kousek místa, byt, pokoj, kout, kde je svým pánem, když se musí po celý den někomu přizpůsobovat a někoho poslouchat. Kde má něco po svém [...]“* Rozdělení prostoru opravdu snížilo napětí.

Dále byly v pokoji nově květiny, knihy, fotografie i dekorace na její straně. Pokoj jakoby najednou ožil, působil na mě uklizeně. Podle Císařové (2009, str. 63) *„pokoj [...] věcmi „ožívá“*.“ Věci v pokoji způsobily, že jsem se v něm cítila najednou mnohem lépe, než když jsem tu byla poprvé a žádné tu nebyly. Monika na sobě měla pleťovou masku, za kterou se omluvila. I když by se tomu mohl někdo smát, pro mě to bylo uklidňující, neboť jsem ji ihned charakterizovala jako někoho, kdo o sebe pečuje. Byla milá, podaly jsme si ruce, prohodily pár zdvořilostních vět a já se pak začala stěhovat. Ačkoliv jsem si z počátku nebyla jistá, zda mi budou úložné prostory na koleji stačit, za celou dobu bydlení se nestalo, že bych neměla věci kam umístit. Nebojovala jsem s prostorem, jako studenti ubytovaní na koleji Větrník Univerzity Karlovy v práci Ivony Císařové (2009).

4.2 VYJEDNÁVÁNÍ HRANIC

4.2.1 Fyzické a symbolické hranice

Stále jsem ale měla pocit, že vše, co nyní budu užívat já, je znečištěno neznámými osobami, které tu byly přede mnou. Cítila jsem potřebu zbavit se těchto neznámých nečistot, neboť jsem je vnímala jako odporné. Dezinfekčními a čistícími prostředky jsem po nastěhování věci z auta na kolej začala drhnout všechny povrchy, které byly vyhrazeny pro

⁶Postel jsem vnímala jako své bezpečné útočiště, stejně tak to brali i Anežka a Petr (Císařová, 2009, str. 27).

mě, tedy komodu, noční stolek i psací stůl s malou knihovničkou, židli i šatní skříň. Během toho jsme si s Monikou povídaly a poznávaly se. O prvotním úklidu po nastěhování se ve své práci zmiňuje i Císařová (2009, str. 80): „[...] *jakmile se člověk nastěhuje na nový pokoj, většinou si police vytře mokrým hadrem a v pokoji uklidí [...].*“

Stoleček, který byl mezi našimi stoly, jsem ale neutřela, i když teoreticky polovina patřila mně. Kdybych ho utřela, vstoupila bych tak na Moničinu část. Nechtěla jsem ale vstupovat k ní, protože jsem nechtěla, aby ona vstupovala ke mně. Neznala jsem ji ani její uklízecké návyky a byla jsem stále poněkud ostražitá po incidentu s postelí. Proto jsem se ke společnému stolečku raději neobracela, ale ani Monika na něm neměla žádné věci. Ze začátku tu byl poněkud zbytečný a spíše překážel, když jsme chtěly například otevřít okno a vyvětrat.

Kolejní ložní prádlo jsem složila a dala pod postel společně se žlutou dekou. Vše pro mě bylo znečištěné. Proto jsem si povlečení i prostěradlo přivezla své z domova, v neděli by mi ho ve skladu prádla nikdo nevyměnil.

Jakmile jsem byla spokojená s úklidem v pokoji, přesunula jsem se do společně sdílených prostor. Zbylé dvě spolubydlící na koleji ten večer nespaly, i když už byly na koleji nastěhované i s věcmi. Zeptala jsem se proto Moniky, kam si můžu dát nádobí. Ukázala mi, kde ho mají ostatní a co je čí a dodala, že prázdné prostory jsou mé. Byla jsem šťastná, že na mě nějaké místo zbylo a co víc, dokonce pro mě bylo vyčleněno. Jednalo se o polovinu nástěnné skříňky a o jednu poličku pod linkou. Prostor jsem považovala za spravedlivě rozdělen mezi všechny spolubydlící. Společná nástěnná skříňka, kterou jsem sdílela s Monikou, měla jasné hranice. Vzhledem k tomu, že je skříňka tvořena dvěma dveřmi na boční otvírání, bylo jednoduché polovinu určit. Její nádobí se nacházelo za jedněmi dvířky na boční otvírání a prostor za druhými dvířky blíže ke dveřím byl určen pro mě. Vedlejší totožná skříňka sdílená Sandrou a Karolínou tak jasně vymezené hranice neměla. Nádobí bylo uspořádáno podle druhu. Takže všechny talíře nebo hrníčky byly u sebe. Navíc měly v poličkách uloženy i některé potraviny.

Svou polovinu skříňky jsem vydrhla stejným způsobem, jako nábytek v pokoji. I když jsem chtěla vytřít čistícím prostředkem celou poličku, nedovolila jsem si to. Respektovala jsem Moničin prostor, uklidila opravdu jen svou část a naskládala si tam své nádobí. Stejně jsem očistila část poličky u umyvadla i vysouvací šuplík v lednici, který na mě zbyl. Byla jsem spokojená, neboť jsem měla jasně ohraničený prostor.

Prvotní úklid pro mě byl jakýsi rituál, díky němuž jsem dokázala přijmout tento „špinavý“ mnoha lidmi používaný nábytek za svůj nyní „čistý“ nábytek na dobu neurčitou. I Císařová (2009, str. 80) popisuje, že po prvotním úklidu, v den nastěhování, se pokoj „opravdu trochu změnil a byl o trochu víc „váš“, kromě hygieny jde možná tak trochu o jakýsi „seznamovací“ rituál.“ O zosobňování prostoru se vyjadřuje ve svém článku Hurdleyová (2006, str. 718), v němž říká, že „domovy⁷ jsou také místem, kde dochází ke ztělesňování vlastního já, a kde je třeba si umět poradit s „jinakostí“ předchozích majitelů a potenciálních návštěvníků – a dokonce ji až vymítat.“ I podle Douglasové (2014, str. 36) je „snaha zbavit se špíny [...] pozitivní snahou o organizaci vlastního prostředí“. „Často jsou naše ospravedlnění našich vlastních vyhýbání se znečištění prostřednictvím hygieny jen čistou fantazií“ (tamtéž, str. 111). Naše chování nese i „symbolický význam“ (tamtéž, str. 112). Právě vyčištěním povrchů jsem vyjednala určité symbolické hranice, které určovaly, co je mé. Zároveň zde figurovaly ale i fyzické hranice například v kuchyňské lince a jakési myšlené hranice vnímané mnou i Monikou v rámci pokoje. Stůl mezi našimi pracovními stoly náležel oběma, ale ani jedna si na něj nedělala nárok. Svým způsobem byl obou ale zároveň ničím. Vnímala jsem ho jako jakousi přechodovou hranici.

4.3 VYJEDNÁVÁNÍ ÚKLIDU A RŮZNÉ HRANICE NECHUTNOSTI

4.3.1 Od společného stolování ke společnému úklidu

Moje a Moničiny osobní hranice se postupem času prolamovaly. Hranice se lámaly společnou konverzací, ale převážně společnou aktivitou. Dle svého pozorování si myslím, že ke zlomu došlo v momentě, kdy jsem přijala nabídku ochutnat od Moniky jídlo, které si uvařila. Nejsem fanoušek asijské kuchyně, ale Monika byla tolik nadšená z prvního sousta jídla, co uvařila, že mě přesvědčila, abych ihned ochutnala. Důležitou roli v tom hrála i vůně, kterou jsem cítila, a hezké naservírování, jinak bych asi neochutnala. Napíchl jsem si svou vidličkou kousek zeleninové placičky a namočila ji do přiložené omáčky. Opravdu mi to chutnalo. Když jsem si potom vařila, Monika ode mě také přijala nabídku ochutnat. Měla jsem potřebu to oplácet. „Reciproční transakce neplní pouze ekonomickou funkci, ale velice často slouží k posílení sociálních vazeb a solidarity mezi členy určitého společenství“ (Soukup, Keller, 1996, str. 911-912). Sociální vazby byly posilovány jak konverzací a společnou aktivitou, tak ale i reciprocitou.

⁷Vztahuji na kolejní prostředí, neboť kolej všechny vnímáme jako „částečný domov“.

Nejdříve jsme si tedy vařila každá pro sebe, postupně jsme ale zavedly to, neboť nám jídla vzájemně chutnala, že jednou uvaří pro obě jedna a poté druhá. Takto navařené pokrmy jsme jedly u svých psacích stolů. Jeden večer jsme ale měly i víno, a tak nás napadlo si udělat hezkou večeři u společně sdíleného stolečku. Stoleček jsme daly doprostřed místnosti a každá si k němu dala židli. Jakmile jsme jedly společně, měla jsem pocit, že Monice něco dlužím, neboť vařila. Nabídla jsem jí, že za to, že uvařila, umyji nádobí. Do té doby myla nádobí ta, která vařila. Monika mi ale řekla, že ho alespoň utře. Po společné konverzaci jsme zjistily, že Monika radši nádobí myje a já radši utírám, takže jsme si role prohodily. Od té doby spolu myjeme a utíráme nádobí vždy, když takto jíme. Zároveň došlo i k oboustranným nabídkám ke spolupráci při přípravě pokrmu.

Tento stoleček vidím jako místo, kde došlo ke změně myšlení. Do doby, než byl použit, nikomu nepatřil, překážel a já ho vnímala jako něco, co dělí pokoj na půl. Najednou se ale s použitím změnil ve společnou věc. Nic do té doby nebylo společného. Poté jsem ho ale začala vnímat tak, že na něj mám z části právo. Obě jsme si na něj začaly pokládat různé věci, například knihy nebo lahve s vodou. Zde lze pozorovat měnící se biografii stolečku, kterou přisuzuje věcem Kopytoff (1986).

Vzhledem k tomu, že jsme společně sdílely i zážitek z večeře, byly jsme schopny poté vidět i nádobí jako něco, na čem jsme se podílely, a rázem tak došlo k vyjednávání úklidu. Stalo se to tak prostřednictvím tří vzájemně provázaných rovin, a to sice skrze společně sdílený prostor, materialitu (víno, stoleček, jídlo, nádobí) a praxi (večeření). K narušování hranic tak dochází prostřednictvím těchto tří společně sdílených rovin.

Tato zkušenost měla za následek to, že společný úklid nádobí praktikujeme od té doby dokonce i když si někdy uvaříme každá pro sebe. Když už se v kuchyni nashromáždí dostatek nádobí od obou tak, že zde už není možné fungovat, jedna poprosí druhou, zda by jí pomohla. Nikdy se nestalo, že by druhá nepomohla, jen výjimečně došlo k tomu, že jsme jedna té druhé řekly, že jen něco dokončíme a hned pomůžeme.

4.3.2 Vyjednávání sdíleného úklidu se spolubydlícími kolektivním jednáním

Společné stolování se později uchytilo natolik, že došlo i ke společnému stolování se spolubydlícími z vedlejšího pokoje. Jednou Monika navařila více jídla, a tak ho nabídla Sandře. Karolína na koleji ten den nespala. Sandra si k nám přinesla svou židli z pokoje a společně jsme se najedly u stolečku. Všechny jsme byly velice nadšené z Moničiných

bramboráčků a společné konverzace, že Sandra navrhla, že bychom si to měly zopakovat i s Karolínou a příště, že navaří ona. Sandra nabídla, že umyje nádobí, když Monika vařila. Udělala přesně to, co jsem udělala poprvé já. Řekla jsem, že jí alespoň pomůžu ho utřít. Monika navrhla, že alespoň uklidí stoleček a židle na své místo. Stoleček utřela ještě vlhčenými ubrousky. Opět jsme si dokázaly rozdělit práci.

Sandra opravdu za pár dní uvařila a přidala se k nám i Karolína. Vzhledem k tomu, že práce pro tři byla rozdělena již mezi čtyři lidi, všechny jsme se shodly na tom, ať Sandra už nic nedělá, když nám uvařila. Vyhovovalo jí to, neboť velmi ráda vaří, ale potom nerada uklízí.

V jejím pokoji se téměř vždy najde pár použitých talířů či skleniček. Pravděpodobně to bylo způsobeno tím, že jsem jí jednou hned ze začátku bydlení poprosila, zda by si mohla umýt nádobí ve dřezu, abych mohla jít vařit. Věděla jsem, že nádobí patří jí, neboť jako jediná měla růžové talíře. Nevadilo by mi jí nádobí umýt, ale nevěděla jsem, jak ho myje. Například Monika odmítla mou nabídku používat společně můj saponát. Chtěla používat svůj. Proto jsem radši Sandru poprosila, aby si nádobí umyla podle svého. Sandra si sice šla po sobě uklidit hned, ale já se potom cítila opravdu špatně, že jsem si vůbec dovolila jí o úklid požádat. Od té doby jsem se snažila hledat řešení na problémy sama bez toho, aniž bych některou musela o něco prosit a otravovat ji. Nechtěla jsem se tak cítit znovu. Měla jsem pocit, že to je ponižující pro obě. Sandra od té doby začala nechávat všechno použité nádobí v pokoji, a ne ve dřezu.

D: „Z jakého důvodu uklízíš?“

S: „No musím, když už nemáš z čeho jíst (smích), tak je to blbý, ty talíře už umejt musíš. A občas chci, aby to nějak vypadalo.“

(z polostrukturovaného rozhovoru se Sandrou, pondělí 11. 4. 2022)

Po společné večeři se všemi spolubydlícími Karolína vznesla ještě u stolečku, že nádobí umyje. Na to jsem se ozvala já s tím, že ho utřu. Monika se zeptala Karolíny, zda by mohla mýt nádobí místo ní, ale že by mohla uklidit židle a stůl. Karolína souhlasila. Monika se tak ujala umývání, Karolína uklidila všechny židle a stoleček na svá místa a já opět utírala. Všechny jsme byly spokojeny a společnou večeři jsme si zopakovaly ještě několikrát.

Někdy jsme vařily společně s Monikou a poté zas uklízely všechno Sandra s Karolínou, i opačně. Vždy jsme si práci dokázaly rozdělit a myslím, že to je důvod, proč společné vaření funguje dosud. Dokážeme si spravedlivě rozdělit jak práci, tak i náklady na jídlo. V případě, že se potraviny na večeři musely nakoupit, poslaly jsme poměrnou částku té, která nákup platila. Často jsme vařily ale i z přítomných surovin, kdy každá něčím do pokrmu přispěla, takže jsme to braly tak, že se na jídle podílíme rovným dílem.

Zdá se, že úklid funguje především za předpokladu účasti na společné aktivitě. Dalším takovým příkladem je společný úklid lednice. Do něho jsme se pustily společně já, Sandra a Monika po tom, co již téměř týden extrémně zapáchala. Myslím, že to bylo to nejvíce nechutné, co jsem na koleji zažila, z jejího zápachu se mi dělalo špatně. Když jsem si pro něco šla, vždy jsem ji jen rychle otevřela, vzala si jídlo a poté ji ihned zavřela, aby se zápach nešířil dál. Brala jsem si z ní jen neotevřené potraviny, abych měla jistotu, že nenasmradly, všechny ostatní pro mě už byly kontaminované. V té době jsme byly na koleji několik dní s Monikou samy. Úklid lednice vyžadoval ale alespoň jednu spolubydlící z vedlejšího pokoje. S Monikou jsme si totiž nedovolily vyhodit potraviny Sandry nebo Karolíny, které zrovna na koleji ten týden nebyly, i když jsme si myslely, že zdroj zápachu pramení z jejich potravin, které tam před odjezdem nechaly.

Po víkendu přijela Sandra s velkým nákupem, z něhož se některé potraviny musely uložit do chladu. Jenže lednice byla naplněná k prasknutí. Navíc jsem Sandře řekla, aby se připravila na to, že lednice extrémně smrdí. Všem nám zapáchala, ale nikomu tak jako mně. Sice se nikomu příčina zápachu hledat nechtěla, nakonec jsme se ale shodly, že bude nejlepší, když ji vyčistíme všechny a hned. I když se mi to nehodilo, protože jsem měla za dva dny zkoušku, pustily jsme se do úklidu. Byl to boj, který trval přes hodinu a půl. Sandra i Monika mi ale říkaly, ať se jdu radši učit. Nešla jsem, neboť bych se cítila špatně, kdybych jim nepomohla. Cítila jsem určitou nutnost podílet se na úklidu, i když jsem ze začátku jen podávala papírové utěrky, čisticí prostředky a párkrát stříkla osvěžovač vzduchu do prostoru. Ze svého pohledu jsem dělala nejmíň práce, protože jsem se nejvíc štítla. Ale i Sandra, která je podle mínění všech z buňky nejotrlejší na nepořádek, se zeptala, zda nemáme gumové rukavice, když zjistila, že povrch uvnitř lednice je slizký. Z tohoto zjištění se udělalo špatně tentokrát Monice.

D: „Co říkáš na úklid lednice?“

S: „*No to byl pěkněj hnus i na mě, když už jsem si vzala rukavice. Jako už to bylo nutný uklidit. Už se nám tam válela voda, už to bylo i venku, to je čas, kdy začnu uklízet, když už je to fakt nesnesitelný.*“

(z polostrukturovaného rozhovoru se Sandrou, pondělí 11. 4. 2022)

Sice jsme se s Monikou do úklidu zapojily, ale Sandra uklidila tu největší špínu. Stav lednice byl už alarmující. Ještě bych ji sice pár dní dokázala ignorovat, ale společný úklid byl nejlepším řešením. Lednici jsme vyčistily, odmrazily a vyhodily z ní plesnivé nebo prošlé potraviny – na nikom ale nezůstala nit suchá. I u mě a Moniky se našla nějaká plesnivá potravina – za mě to byl rozdělaný parmezán, který měl nově zelený kožíšek. Lednici jsme ale dokonce i opravily tak, že přestala téct. Společný úklid zapříčinil reorganizaci lednice. Každá jsme si sice nechala své místo, ale některé potraviny jsme přesunuly buď tam, kam se zrovna vešly nebo na místo jim určené. Například lahev mléka byla nově uložena do dvířek, kam by se měly dávat nápoje. Dresinky nebo marmelády jsme také daly nově k sobě do police ve dvířkách lednice. Během úklidu jsme si říkaly, které potraviny si kdo může nabídnout, když bude potřebovat nebo chtít. Jednalo se například právě o marmelády nebo dresinky.

V polostrukturovaných rozhovorech mě zajímalo, jak Monika lednici vnímá, protože ji se mnou používá nejčastěji. Zde v rozhovoru je vidět, že úklidem lednice opravdu došlo k narušení hranic.

D: „*Co se ti vybaví, když řeknu „lednice“?*“

M: „*Fuj (smích), ale teď už to není tak blbý. Vybaví se mi trošku chaos, protože předtím jsme to měly takový uspořádaný, ale teď už je všechno tak nějak všude, a některý věci i sdílíme. Ale to asi taky souvisí s tím, že jsme se seznámily a víme, že to vzájemně nevadí, když prostě použiješ třeba něčí hořčici nebo když někdo odjede a nechá tam jídlo, co by se zkazilo, než přijede, tak je prostě lepší, když to sní a zužitkuje ten, co tu třeba zůstal než aby si to ten, čí to je, pak jen vyhodil. No a vlastně kromě chaosu docela nechutnost, ale od doby, co jsme to myly, tak je to v pohodě. Úplně mi to obnovilo víru⁸ v tu naši lednici, protože prostě byla odporná. Navíc díky tomu, že jsme ji pořádně pročistily, tak mi tam už nezamrzává jídlo,*

⁸Sdělení vnímám tak, že u Moniky předtím došlo ke smíření se se špatnou situací používání lednice. Její obnova pro ni byla motivací pořádek udržovat, což také dělá, např. nově z ní vyhazuje všechny špatné potraviny, a to i ty, které nejsou její.

který bylo pak na vyhození.“

(z polostrukturovaného rozhovoru s Monikou, pondělí 11. 4. 2022)

K lednici jsem od jejího úklidu začala přistupovat jako ke společně sdílené věci, na jejíž čistotě a pořádku se musím podílet. Dříve jsem pečovala jen o svůj vysouvací šuplík. V lednici je od úklidu sice opravdu větší chaos – ale i já jsem si začala dávat věci, které se mi nevešly do vysouvacího šuplíku, tam, kde je místo. Určitě ve sdílení prostoru hrají roli přátelské vztahy, které jsme si tu během bydlení se spolubydlícími vybudovaly, ale i skutečnost, že je lednice pořádně umytá. To jsou pro mě jakési dvě provázané roviny, které na sobě závisí a bez nichž bych ke sdílení celého prostoru lednice nepřistoupila. Vzhledem k tomu, že jsem byla předtím limitována prostorem, vybírala jsem si potraviny tak, aby se mi do šuplíku vešly. Nově jsem si pak začala kupovat například i větší nápoje. Zajímavé je, že od reorganizace lednice nově všichni vyhazujeme špatné potraviny v moment, kdy na ně v lednici narazíme. Předtím byly špatné potraviny vnímány jako „něčí“ nepořádek, za nějž byl zodpovědný jen vlastník. Monika se o to opírá v předchozí i následující odpovědi v rozhovoru.

M: „[...] Občas mě třeba štvalo, když holky nechaly něco v ledničce, když odjely a pak to zplesnivělo. Přejde mi, že my dvě jsme tak nějak zvyklý přemejšlet nad tou ledničkou tak, že se tam před odjezdem zajdeme podívat, co by se dalo ještě spotřebovat, nebo co bychom si mohly vzít s sebou domů, a nebo to prostě máme v hlavě, co máme v ledničce, ale tohle holky podle mě nemají⁹. Myslím, že dbáme víc na to, aby se nám tu věci nekazily oproti nim. [...]“

(z polostrukturovaného rozhovoru s Monikou, pondělí 11. 4. 2022)

Díky tomu, že jsme se společně podílely na úklidu, cítíme jakousi zodpovědnost za celou lednici a nutí nás to udržovat ji v uklizeném stavu. Od té doby je v lednici více místa ani nezapáchá. Karolíně byla novina o nově uklizené lednici sdělena Monikou hned za pozdravem a otázkou, jak se má. Seděly jsme tehdy spolu na schodech před budovou koleje a viděly Karolínu, jak přijíždí s kufrem.

M: „Kájo, máme novou lednici.“

⁹Sandra si například při zmíněném velkém nákupu přivezla další kostku másla, i když měla jednu celou nerozdělanou v lednici.

K: „Jako novou? Ona se rozbila?“

M: „Ne, počkej, to uvidíš. Je uklizená, možná bych ji i olízla.“

(z terénních poznámek, pondělí 28. 3. 2022, 11:00)

Obrázek 3: Lednice před vyčištěním

Obrázek 4: Lednice po vyčištění

4.3.3 Něco nového

Pocit vlastnění něčeho nového vyvolává i v Sandře také pozitivní emoce a motivaci k úklidu a jeho udržování. Když v neděli přijela na kolej, pozdravily jsme se z našich chodeb vedoucích k našim pokojům. I hned po tom na mě spustila, ať se jdu rychle podívat, co si

koupila nového. Ukázala mi nové talíře, deku a košíček. Měla velkou radost, protože vše k sobě barevně ladilo a nakoupila i za dobrou cenu. V pokoji jsem s ní chvíli ještě zůstala a povídaly jsme si. Já seděla na židli a ona si během povídání si se mnou srovnávala věci na stole do nově koupeného plastového košíčku. Když tam naskládala všechny kosmetické věci, které se jí válely na stole, a zasunula ho ke kraji stolu, vesele řekla: „*Tak se mi to líbí, když je to srovnaný,*“ a drobně si popotleskla rukama. Já jsem se nad tím zasmála.

Ještě ten den, poprvé za celou dobu bydlení na koleji, uklidila ve svojí a Karolínině skříňce v kuchyni. Skříňku vytřela hadrem a nádobí i potraviny přeskládala. Talíře, které byly původně uspořádány¹⁰ tak, že byly všechny na sobě, nově uspořádala podle barev a potraviny, které se předtím po různu povalovaly ve skříňce, srovnala ke kraji. Od té doby jsou věci ve skříňce stále stejně urovnané, jako kosmetické věci v košíčku na jejím pracovním stole.

Nové talíře v Sandře vyvolaly potřebu reorganizace poličky. Její představy o uspořádání se díky novým předmětům změnily. Důležitou roli pro nové uspořádání talířů hrálo nyní barevné odlišení, seřazení podle funkce zmizelo. Když uklízíme, tak podle Douglasové (2014, str. 36) „*pozitivně uvádíme v řád naše prostředí, přizpůsobujeme ho naší představě.*“ Přesně to Sandra udělala.

Obrázek 5: Stav před koupí nových talířů, 22. 3. 2022

Obrázek 6: Stav po koupí nových talířů, 10. 4. 2022

¹⁰Obrázek 5 – fotografie měla upozorňovat na jiný jev, který nakonec není relevantní k této práci, proto je zde zachycen jen detail na část poličky. Fotografii před Sandřiným úklidem nemám.

4.3.4 Vyhýbání se patogenitě skrze úklid

Ze začátku jsem nechtěla sdílet s děvčaty šuplík na příbory, neboť mi přišel špinavý. Byly v něm drobky a seschlé šmouhy od jídla. Navíc byl v šuplíku na první pohled chaos – různým směrem poházené vařečky, nože, příbory, škrabky, brčka i čínské hůlky, takže jsem ani nechtěla ztrácet čas tím, že bych příbor v tom chaosu hledala. Největší důvod byl ale ten, že jsem absolutně odmítala představu, že by mým přiborem jedl někdo jiný než já. Neznala jsem uklízací návyky spolubydlících. Co kdyby mi pak použitý příbor umyly špatně? Proto jsem si uložila příbor i zbylé kuchyňské náčiní do své poličky pod linkou.

V době, kdy jsme se učily s Monikou, nám Sandra donesla jídlo s příbory až do pokoje. Naše talíře už znala, ale příbory z příborníku vzala ty, které jí padly pod ruku. Trochu jsem byla nesvá z toho, že jsem dostala příbor někoho jiného, ale vzhledem k tomu, že jsem se s děvčaty znala už nějakou chvíli, tak mi to nevadilo tolik, jako když jsem se nastěhovala. Z absolutně nemyslitelného se nyní stalo něco, co jsem přijala, i když jsem netušila, jak byl příbor umytý ani do čeho byl utřený. Poprvé jsem jedla přiborem někoho jiného. Po této zkušenosti jsem si dala své příbory do příborníku, aniž bych šuplík vyčistila. Neřešila jsem, že jsem ho dříve vnímala jako špinavý. Sice se stále snažím si brát svůj příbor, pokud tam ale chybí, neboť si ho vzal někdo jiný, vezmu si ten, který mi padne pod ruku. Vždy ho ale zkontroluji, zda je pořádně umytý. Většinou ho stejně znovu umyji a dávám si pozor na to, čím ho utřu.

Se Sandrou jsme spolu totiž jednou vařily společný oběd. Ona krájela vepřovou panenku a já dělala bylinkovou omáčku. Viděla jsem, jak si potom utřela ruce od syrového masa do mé utěrky. Nevěřila jsem svým očím. Nevěděla jsem, jak mám reagovat – mám Sandru upozornit na to, že absolutně odmítám to, aby si utírala ruce od masa do utěrky, do které si utírám nádobí a příbor, ze kterého pak jím? Nezmohla jsem se na slovo. Možná jsem se bála, že by se mi dostalo odpovědi, že to dělá vždy. Rozhodla jsem se postup Sandry sledovat dál a mlčet. Po utření rukou do utěrky se jí ještě něco na masu nezdálo, a tak kousek odřízla. Poté si ruce umyla s trochou saponátu pod proudem tekoucí vody ve dřezu a opět se utřela do utěrky, kam si předtím utřela ruce od syrového masa. Já mezitím jen míchala omáčku. Vypadalo to, že takto postupuje vždy, že jí na tom nepříjde nic divného. Nicméně pro mě to byl šok. Považovala jsem umytí rukou za zbytečné, když si opět ruce utřela tam, kam utřela předtím maso.

Během jídla jsem se Sandry zeptala, jestli si utírá ruce od masa do utěrky. Nechápatě se na mě podívala a řekla, že ne. Tak jsem jí popsala situaci, která se stala. Bála jsem se zeptat, ale potřebovala jsem znát odpověď. Utírat si ruce od masa do utěrky už bylo za mojí hranici tolerance. Samotná byla překvapená tím, co udělala. Řekla, že o tom vůbec neví, že se omlouvá. Byla jsem ráda, že se mi dostalo odpovědi, které se mi dostalo. Obě jsme se tomu nakonec zasmály. Utěrku jsem dala do koše, kam si dávám špinavé prádlo.

Stále jsem se ale nemohla ubránit pocitu, že se situace stala jen jednou. Navíc jsem začala přemýšlet nad tím, jak asi zachází s mou utěrkou zbylé dvě spolubydlící a že afty, které mě tu dobu trápily, by mohly být způsobeny ze špíny, kterou někdo utřel do utěrky, do níž jsem si pak utřela třeba příbor. Proto jsem si od té doby začala dávat utěrku po utření nádobí do pokoje na sušák, který máme zavěšený na topení. Nebylo to z toho důvodu, aby utěrka rychle uschla, schla velmi rychle i v kuchyni. Šlo o to, abych měla jistotu, že s ní bude zacházeno podle mého.

Po pár týdnech jsem ale utěrku už zase nechávala u dřezu na háčku jako předtím, neboť mi vadilo, že jsem se neustále zdržovala tím, že jsem pro ni musela chodit a pak jí opět všet. Vyřešila jsem to ale tak, že už radši nechám nádobí odkapat, místo toho abych ho hned utírala a uklízela na své místo, jak jsem to dělala do té doby, abych nepřekážela ostatním. Celkem rychle jsme se naučily rozeznávat, čím je jaké nádobí a kam asi patří. A tak když si nestihneme uklidit nádobí z odkapávače dřív, než jde některá z nás vařit, ta, která potřebuje místo v kuchyni odkapávač s nádobím buď přesune jinam nebo nádobí uklidí tam, kam patří. Vzhledem k tomu, že už se známe a několikrát jsme nádobí po společném úklidu uklízely, je v pořádku takto s osobními předměty zacházet. Nikdo nikomu neříká ať si jde nádobí z odkapávače uklidit. Požadavek je nepříjemný pro obě.

Příbor si ale stejně stále pro jistotu před jídlem umývám a buď ho okapu nad dřezem nebo utřu do papírového ubrousku. Věřím, že se tímto vyhýbám různým onemocněním v ústní dutině. Podle Douglasové (2014, str. 73) v současných evropských představách „*lze jen těžko uvažovat o špíně jinak než v kontextu patogenity.*“ Říká, že tomu je tak kvůli objevu bakteriálního přenosu nemoci z 19. století. Naše představy o špíně jsou tak ovlivněny znalostí patogenů (tamtéž). Naše „*pravidla hygieny se samozřejmě mění s tím, jak se mění naše poznání*“ (tamtéž, str. 41).

4.3.5 Různé hranice nechutnosti

Čím déle ale na koleji bydlím, tím více mi na některých věcech, na kterých mi v oblasti úklidu a pořádku dříve záleželo, nezáleží. Tak například můj názor na chození bez bot v rámci buňky se nezměnil, moje jednání ale z části ano. Když jsem na koleji poprvé spatřila lino, dlažbu a koberec, nechtělo se mi věřit, že by se tu všichni přede mnou zouvali. Proto jsem k těmto povrchům už ze začátku přistupovala jako ke znečištěným špínou z bot z venku. Z toho důvodu jsem zde chodila do vybalení přezůvek v botách. Dlažba v kuchyni nebo lino v chodbičce se umýt dalo, ale nechtěla jsem je umývat, protože jsem věděla, že i kdybych po buňce chodila v pantoflích, stejně po nich budu roznášet zašlapanou špínu z koberce. Usoudila jsem, že mýt podlahu je tedy zbytečné. Kdyby ji někdo umyl, umyla bych ji taky, ale rozhodně jsem s tím nechtěla začínat. Koneckonců stejně to nikdo z nás za celou dobu neudělal, všechny povrchy ve sdílených prostorech se jen luxovaly. Bylo pro mě tedy nemyslitelné, chodit po buňce bosá nebo jen v ponožkách, jako chodím doma. Vždyť bych si špínu tahala třeba do postele. Třeba Sandra přistupovala k posteli ale naprosto opačně než já. Nevadilo jí si do ní lehnout v oblečení, ve kterém byla venku, což já považuji za nechutné.

D: „*Co tvoje postel, jak k ní přistupuješ?*“

S: „*No, prostě místo, kde spím. Někdy tam lezu v oblečení, ve kterém chodím venku. Moc mě to netíží, na rozdíl od tebe.*“¹¹ (smích)

(z polostrukturovaného rozhovoru se Sandrou, pondělí 11. 4. 2022)

Sice nechodím bez přezůvek po koleji ani teď, ale párkrát se mi stalo, že jsem vědomě šlápla na koberec bez přezůvky, například když jsem byla na posteli a potřebovala si něco vzít ze stolu. Stoupla jsem si jednou nohou na koberec, natáhla se pro věc a zase se vrátila na postel. Dříve bych to ale neudělala. Zpohodlněla jsem a prostor pro mě přestal být tak nebezpečný jako na začátku, i když je stále stejně, možná i více špinavý. Nikdy mi ale šlápnutí na zem není příjemné, kromě jednoho místa. Je to moje předložka u postele. Všechny mé spolubydlící, ale i hosté vědí, že na ní nesmí šlapat¹² v přezůvkách, a už vůbec ne v botách. Jakmile jsem někoho viděla, že se k ní přibližuje, rychle jsem ho upozornila. Je

¹¹Nesnáším, když si mi někdo sedne na postel v oblečení na ven, je pro mě špinavé a do postele nepatří. Stejně to vnímá i Sára (Císařová, 2009, str. 78-79).

¹²„*Medard nemá rád, když mu někdo šlape na koberec, které má v pokoji, aniž by se vyzul.*“ (Císařová, 2009, str. 81) Zde shledávám také určité podobnosti.

to jediná plocha, jediné bezpečné místo, kam je mi příjemné stoupnout si i bez ponožek. Shledávám ji jako čistou.

I když vnímám koberec v pokoji jako špinavý, nedokázala bych si představit, že bych po něm chodila v botách neustále. Přišlo by mi to nechutné. Na druhou stranu mám ale pochopení pro to, když se třeba Monika nebo já pro něco rychle vracíme, a nehodí se nám se zout¹³, protože třeba spěcháme na autobus. Stejně to vnímá i Monika. Na druhou stranu ale Monika vyžaduje po návštěvách, aby se zouvaly, neboť nechce, aby se do koberce hromadilo ještě více špíny. S Monikou se v tomhle neshodneme. Já všem návštěvám říkám, že se zouvat nemusí, protože vím, že koberec není čistý a nechci, aby si špínu odnášely na ponožkách.

Se všemi spolubydlícími se tedy shodneme na tom, že ačkoliv bychom zde odsuzovaly neustálé chození v botách, existuje výjimka, při níž chození v botách po koleji za nechutné nepovažujeme – když spěcháme a nestíháme se zout. Stejně ale do pokoje špínu nanese, nicméně tahle špína jakoby neexistovala.

Všechny teď už nosíme i přezůvky. Karolínu a Sandru jsem hned ze začátku výzkumu viděla dvakrát bez nich, když si k nám do pokoje přišly povídat. Vlastní pokoj vnímaly po nastěhování jako čistý, za nečistý ho začaly považovat až v průběhu bydlení, když se jim v pokoji nahromadila špína z důsledku vlastní činnosti. Dnes už proto ani jedna bez přezůvek nechodí, protože oběma vadí prach v pokoji.

D: „Co pro tebe znamená nepořádek?“

S: „Nepořádek pro mě znamená, když už nemůžu nic najít, asi tak bych ho definovala pro mě. Moje definice nepořádku je asi trochu jiná než tvoje, ale asi mi nejvíc vadí prach. Když už ten prach mám na nohách (smích), a pak nádobí, když už se začne kupit, tak ho musím dát někam jinam, abych na něj alespoň neviděla.“

D: „Takže tu chodíš bez bot?“

S: „No, už ne, protože se tady hodně práší. Ale jsem zvyklá chodit bez bot doma. Začala jsem tu pak nosit bačkory. Tím, jak tu nemáme koberec, tak je to s tím prachem horší a vysávat mě nebaví.“

(z polostrukturovaného rozhovoru se Sandrou, pondělí 11. 4. 2022)

D: „Co pro tebe znamená nepořádek?“

¹³Doma si ale vždy boty zouvám, i za předpokladu, že nestíhám.

K: „Nepořádek... já mám možná trochu jinou hranici nepořádku třeba než asi ostatní lidi, ale když se tam už necejtím dobře, třeba když už se bojím šlápnout na zem. Nevadí mi, když tu má Sandra poházené oblečení, to mi nevadí, ale když už (podívá se na zem) měla bych vyluxovat, když už se bojím šlápnout na zem, to už je moc, prostě vyloženě špína, jako když je někde plíseň nebo nečistota, to už je za mojí hranicí.“

D: „Takže, když už se tě nějak dotýká?“

K: „Jo, přesně tak.“

...

D: „Jak praktikuješ chození v botách tady na koleji, co si o tom myslíš?“

K: „Když pro něco jdu rychle, pro něco se vracím, tak si je nesundávám. Ale normálně když přijdu, tak se přezouvám do bačkor. Nechodím moc bosa, to ne.“ (záškleb)

(z polostrukturovaného rozhovoru s Karolínou, pondělí 11. 4. 2022)

Karolína i Sandra vnímají, že každý máme různé hranice nepořádku. Podle Douglasové (2014, str. 36) „absolutní špína neexistuje: existuje jen v očích pozorovatele.“ Zde se potvrzuje, že každý vnímáme špínu jinak. Co jednomu může připadat jako špinavé, druhý vůbec jako špínu vnímat nemusí. Hranici nepořádku vnímám jako cosi striktně individuálního. Člověk svou hranici nepořádku různě porovnává v mnohosti ostatních. Hranice představuje jakousi hodnotící škálu. Vše, co se nachází na škále, je vnímáno jako akceptovatelné. V momentě, kdy je škála přesáhnuta, vyvolá to v člověku jednání zbavit se příčiny nepořádku. To bylo možné zpozorovat například v momentě, kdy si Sandra utírela ruce od masa do mé utěrky, nebo v následujících případech v koupelně. Rozsah hodnotící škály se i může měnit. Toto lze zase vypořádat například při mém šlapání na koberec bez přezůvek, či u Moniky, která se níže přizpůsobí a začne používat stejný saponát jako všichni ostatní. Oběma se nám nelíbí, co děláme, ale děláme to s menším znechucením než na začátku.

Sandru i Karolínu trápí stejný problém s prachem, který já s Monikou řešíme díky koberci jen příležitostně, pokud nám vadí na nábytku – na koberci jsou zase viditelné chomáčky vlasů. Monika má husté vlasy a hodně jí vypadávají. Považuje za nechutné, když se češu v posteli. Při česání mi ale skoro vůbec vlasy nepadají. Vzhledem ke své zkušenosti tak přistupuje ale i ke mně.

Obě považujeme vypadlé vlasy za odporné, proto jsme se vyhýbaly čištění ucpaného odtoku ve sprchovém koutě. Naštěstí to udělala sama od sebe Karolína.

D: „*Jak jsi uchopila situaci, když jsi šla čistit ucpaný odtok ve sprše?*“

K: „*Už tam toho bylo hodně, to byla přesně ta moje hranice, kdy jsem si řekla už dost.*“

D: „*Vypadala jsi oproti mně a Monice docela v klidu. Nám se dělalo špatně z té představy, že bychom to dělaly my.*“

K: „*Spíš jsem k tomu přistupovala jako k věci, co se děje, nebrala jsem to jako něco extra nechutného.*“¹⁴

(z polostrukturovaného rozhovoru s Karolínou, pondělí 11. 4. 2022)

Koupelna bylo místo, se kterým jsem měla ze začátku největší problém. Když jsem se nastěhovala, vyděsil mě hned zprvu plesnivý sprchový závěs, za nímž jsem se odmítala sprchovat. V den svého nastěhování jsem proto přivezla nový. Monika ho hned pověsila, jenže byl zbytečně dlouhý a po čase začal také plesnivět. Se situací jsem se smířila a řešení nehledala. Myslela jsem, že takhle budou plesnivět všechny závěsy, co tam dáme, neboť jsem už jeden plesnivý před tímto viděla. Jednoho dne se Monika rozhodla problém se závěsem vyřešit.

M: „*Můžu si půjčit tvoje gumový rukavice na barvení vlasů?*“ (křičí na mě z kuchyně)

D: „*Jo, proč? Jsou pod dřezem.*“ (odpovídám jí od pracovního stolu, jsem u notebooku)

M: „*My¹⁵ chceme ustrihnout ten závěs, protože už je zelený. Tak to ustrihneme.*“

D: „*Jo, já vím...*“ (povzdychla jsem si nad tím, jak závěs vypadá)

M (po chvíli): „*Ale čekala jsem to nechutněji.*“ (říká kamarádce po chvíli, jdu za nimi)

D: „*Tak jak to vypadá? Ty jo.*“ (užasla jsem nad závěsem)

M: „*Vid', jako nověj.*“

D: „*No to jo. Super. Díky. To jsem nečekala.*“

(z terénních poznámek, pondělí 20. 12. 2021, 18:30)

D: „*Proč jsi ustríhla závěs v koupelně?*“

¹⁴Karolína pracuje brigádně jako pokojská, možná proto k tomu měla odlišný přístup.

¹⁵Moničina nejlepší kamarádka, co u nás ten večer přespala.

M: „(zasmání se) *Fuj, chce se mi na to vzpomínat, možná ne...no ten závěs, tím že byl delší, tak ten kraj byl furt mokrej od toho sprchovýho koutu, no a kvůli tomu začal být úplně oslizlej a trošku nechutnej – fuj.*“ (znehucený výraz)

D: „*Myslím, že i plesnivěl.*“

M: „*Jo i plesnivěl, prostě nechutnej. No a tím, jak v tý sprše proudí vzduch, tak si ten závěs dělá, co chce a začal se mě při tom sprchování dotýkat. Tak jsem si řekla, že kdybych ho umyla, tak se to stane za čas znovu, no tak bylo lepší ho ustríhnout, tak aby byl dlouhý akorát. No a teď už je to v pohodě, už to není nechutný.*“

D: „*Jo, teď už se tam ta plíseň nedělá.*“

M: „*Jo nedělá, ale je tam trošku plíseň za dveřmi.*“

D: „*Za dveřmi?*“

M: „*Jo já ji tam vidím, když se utírám. Trošku je to olezlý, ale zatím se mi to nechce uklízet.*“

D: „*Takže to ještě není ve fázi, kdy by sis řekla „a dost“ jako u závěsu?*“

M: „*Přesně tak.*“

(z polostrukturovaného rozhovoru s Monikou, pondělí 11. 4. 2022)

4.3.6 Změna úklidového vzorce

Zpozorovala jsem, že se moje hranice tolerance vůči nečistému po dobu bydlení na koleji časem značně rozevřela. První dva měsíce jsem se při každém příjezdu z domova na kolej snažila dodržovat určitá pravidla úklidu. Ve společně sdílených prostorách jsem se vždy snažila mýt záchod, umyvadlo a po dvou týdnech i sprchový kout. V pokoji si zase měnit povlečení, luxovat a utírat prach na svém nábytku, někdy i na společně sdíleném stolečku. S přibývajícimi povinnostmi v rámci studia jsem ale začala tento úklid nedodržovat. Takže jsem začala utírat prach až v momentě, když už mi začal vadit, povlečení jsem si převlékala s delším časovým intervalem a luxovat jsem přestala, protože jsem jednak neměla čas a za druhé mi vadilo, že Monika neluxuje sama od sebe tak často jako já. Několikrát za sebou jsem vyluxovala, ale když jsem viděla, že se v této aktivitě nestřídáme, naučila jsem se nepořádek na koberci ignorovat.

S rozvolněním studijních povinností se moje chování ale nevrátilo k původnímu, jak bych očekávala. Povlečení si stále měním s delším intervalem. Prach utírám, až když mi vadí, a z luxování se stala společná aktivita s Monikou. Luxujeme až v momentě, kdy se shodneme, že už zkrátka musíme. Monika luxuje a já jí dávám věci na stranu, je to fér. Takže

se z preventivního úklidu stal buď úklid v případě nejvyšší nutnosti, to je ten úklid, který nastává v momentě, kdy již špínu či nepořádek nelze přehlížet (překročení hranice). Takto jsem vnímala poté i úklid ve společně sdílených prostorech. Vždy ale úklid nesnesitelně špinavého místa vyvolal úklid dalšího/dalších ne tak špinavých míst, nebo úklidu předcházela jiná aktivita, takže jsem se k úklidu dostávala oklikou i v momentech, kdy nebyl mým primárním cílem. To se většinou stalo v moment, když jsem si koupila něco nového, nejčastěji dekoraci vázající se k aktuálnímu ročnímu období (vánoční, velikonoční...) a chtěla si ji vystavit v knihovničce. Vzhledem k tomu, že jsem věci v ní přerovnávala, rovnou jsem na ní utřela i prach, a protože jsem měla v ruce čisticí prostředky, uklidila jsem si prach i na zbylém nábytku. Tento úklid bych přirovnala k tomu, jaký udělala Sandra, když si koupila nové talíře. Spojující zde byla nová materiální věc.

4.3.7 Vyjednávání sdíleného úklidu se spolubydlícími individuálním jednáním

Obrázek 7: Stav varné desky po vaření jedné ze spolubydlících

Častokrát jsem na koleji bojovala s pocitem, že moje vynaložená snaha uklízet ve společně sdílených prostorech je vlastně k ničemu. Například jsem umyla umyvadlo, poté si tam jedna ze spolubydlících vyčistila zuby a odlíčila obličej a na umyvadle zůstal kousek pasty a vlas. Nebo jsem po svém vaření vydrhla varnou desku tak, že se blýskala, a po mě šla vařit další spolubydlící, když ale skončila, byla jsem zklamaná. Sporák zašpinila a neumyla ho po sobě. Nedala kuchyň do stavu, v jakém ji převzala. Celá moje práce vyšla vniveč. Zároveň jsem ale nechtěla nikomu říkat, aby si šel po sobě uklidit, nebo co jak má kdy

uklízet. Musela jsem se smířit s tím, že ne všichni mají stejné uklízací návyky jako já.

Před nastěhováním jsem měla obavy, zda se budeme v nákupu čistících prostředků střídat. Rozhodla jsem se proto všechny potřebné čistící prostředky nakoupit jako první, nechtěla jsem riskovat, že tam nebudou. Přivezla jsem je v den svého nastěhování a všem oznámila, že je můžeme používat společně. Zároveň jsem doufala, že střídání se v jejich nakupování bude fungovat, nechtěla jsem platit další. Moje obavy byly ale naprosto zbytečné – za celou dobu totiž žádné čistící prostředky nedošly. Jsem dost překvapená, že jsme za sedm měsíců pobytu vypotřebovaly jeden 750 ml čistič do záchodu, na němž se píše, že se má používat denně po 80 ml¹⁶. Napadá mě proto otázka, čistil vůbec někdo záchod kromě mě? Samozřejmě, záchod jsem nečistila každý den, ale za celou dobu, co tu bydlím, jsem ho šla několikrát vyčistit¹⁷ – většinou když už jsem měla v ruce čistící prostředky a umývala třeba umyvadlo nebo sprchový kout. Dokonce i 750 ml čistič na koupelny a kuchyně máme původní, a ještě téměř ze čtvrtiny plný.

Co se týče koupě věcí, které opravdu docházely, například houbičky na nádobí, saponát, sáčky do koše či toaletní papír, ke střídání opravdu docházelo. Neměla jsem pocit, že by někdo kupoval víc a někdo míň. Fungovalo to jaksi samovolně. Ke konci výzkumu jsem ale zaznamenala výjimku. Sandra koupila velké balení toaletního papíru a když jsem se jí ptala, kolik za něj chce peněz, protože jsme se do té doby střídaly po balení osmi rolí, odpověděla, že nic. Z následujícího rozhovoru pak vyplynulo, že raději něco koupí, než aby se podílela na úklidu společných prostor. Vnímá tak, že se tímto způsobem podílí na správě tohoto prostoru. Mohlo to mít souvislost s tím, jak jsme jí řekly, že nemusí už nic dělat, když nám uvařila. Replikovala tedy model vyzkoušený na vaření i na jinou situaci: podíl na správě toalety realizovala prostřednictvím zaplacení a dopravy toaletního papíru.

Děvčata jsem sice neviděla čistit záchod¹⁸, ale sem tam jsem někoho viděla, jak čistí umyvadlo, koupelnu nebo kuchyňskou linku společně se sporákem, popřípadě utírá víko odpadkového koše. Co se týče košů, několikrát tu směsný odpad zůstal přes víkend a zapáchal, ale nestávalo se to často. Směsný odpad jsme většinou vyhazovaly individuálně. Někdy, když se ale nahromadilo i příliš tříděného odpadu, tak jsme chodily společně v různém uskupení, podle toho, jak se komu chtělo. Někdo se vždy zeptal, zda mu někdo

¹⁶Toto ale nedodržuji ani v životě mimo kolej.

¹⁷Úklidem myslím vyčištění záchodové mísy a prkénka vhodnými čistícími prostředky. Dále pak utření celého záchodu od prachu.

¹⁸I když jsem si myslela, že to dělají. Nakonec jsem se od dvou akterek výzkumu v náhodné konverzaci dozvěděla, že ho nikdy nevyčistily. Se třetí akterkou výzkumu na toto téma nikdy nepřišla řeč. I když jsem ji záchod umývat neviděla, neznamená to, že to opravdu nedělala.

nepomůže. Většinou jsme šly ale všechny přítomné s tím, že se potom alespoň na chvíli venku projdeme.

D: „*Jak myslíš, že zde probíhá vyjednávání úklidu mezi námi?*“

M: „*[...] Co se týče nás čtyř, tak to taky není hrozný, podle mě. S těma košema byl občas nějaký fail, že to tu někdo nechal a smrdělo to tu přes víkend, ale zas chápu, že třeba spěcháš a potřebuješ stihnout ten bus. Chápu, že se to stane a nepovažuju to nějak za zlý. Když vidím, že je koš plnej, tak než abych se s vámi hádala, tak ho prostě jdu vynést. Nemám za potřebí někoho osočovat kvůli koši.*“

(z polostrukturovaného rozhovoru s Monikou, pondělí 11. 4. 2022)

Zde je vidět, že já ani Monika jsme nikomu nechtěly říkat, co má dělat, ohledně úklidu. Pravděpodobně to tak vnímaly i Sandra s Karolínou, nikdy jsem nezaznamenala, kromě mé zmíněné prosby Sandře o umytí nádobí, že by někdo někomu řekl, ať jde něco udělat, vždy se jednalo o prosbu o pomoc.

Úklid tu doopravdy nefungoval podle mých představ, ale pozměnila jsem své představy tak, aby se přizpůsobily kolejnímu prostředí tak, abych se s prostředím smířila. Kolej je specifické prostředí, které vyžaduje specifické podmínky. Při psaní této práce a vracení se k některým situacím jsem si sama říkala, jak mi něco takového mohlo vadit, například to, když jsem si při nastěhování nechtěla sednout na postel, neboť jsem se bála, že budu mít špinavé kalhoty. Teď už mi tato situace přijde úsměvná. Zvykla jsem si, stejně jako si „zvykly“ i přes počáteční šok Sára a Anežka (Císařová, 2009, str. 25).

I když bylo na koleji více nečistých dnů než čistých, myslím si, že jsme si všechny zvykly na to, že se kolej neblýská, a když ano, tak je to jen na chvíli. Mnohem důležitější, než dokonalá čistota, jsou pro nás přátelské vztahy, které jsme si tu vybudovaly – proto jsme ochotny některé věci buď vyřešit po svém, nebo ignorovat. Bauman (2008, str. 4) říká, že „*za privilegium být v komunitě musí být zaplacená cena, která se platí v měně zvané svoboda, a to v různých obměnách. Může to být na úkor autonomie, sebeuplatnění, práva být sám sebou.*“ Pravděpodobně díky tomu, že jsme ani jedna neurčovaly, co má kdo dělat, a nechávaly si tak určitou svobodu, naše komunita funguje.

Svým způsobem jsme dodržely i pravidla ohledně úklidu, které stanovuje kolej v dokumentu Zásady provádění samoúklidu. Píše se zde: „*Ubytovaný se zavazuje pravidelně*

provádět v přiměřeném rozsahu úklid v pokoji včetně předsíně a ve společných prostorách (tj. v kuchyňce, ve sprše a na WC), vynášet odpadkový koš, dezinfikovat WC, odmrazovat a umývat lednici.“¹⁹ Každý máme povinnost provádět úklid, jen pro každého je pravidelnost a přiměřený rozsah jiný, což zmínila v rozhovoru i Monika.

D: „Jak myslíš, že zde probíhá vyjednávání úklidu mezi námi?“

M: „Myslím, že každý z nás má jiné uklízací návyky a frekvenci toho uklízení. Přijde mi, že třeba ty si na své pulte utíráš prach víc než já, ale nějak mi to nevadí. [...]“

...

D: „Chtěla by jsi se nějak ještě vyjádřit k výzkumu?“

M: „Přemýšlela jsem nad tím, že každá dáváme důraz na jiné věci, že to máme každá nastavený jinak. Připodobnila bych to k nějakým množinám, který se sice protínají, ale fakt málo, přitom bych čekala, že u uklízení, se to u lidí protíná hodně, že mají ty společný zásady uklízení, ale očividně to tak není, což mě docela zarazilo. Třeba já používám přírodní čistící prostředky a prostě jak jsi tady všechno drhnula Cifem ze začátku, tak přísahám, že mě z toho bolela dva dny hlava, jak na to nejsem zvyklá²⁰, to bylo odporný.“

D: „Promiň, to jsem nevěděla, že by tě z toho mohla bolet hlava.“

M: „No já tu sice mám svoje čistící prostředky, ale jednou se tu ten Cif tak nějak povaloval, a tak jsem si řekla, že to zkusím taky vydrhnout ten stůl, protože jsi mi říkala, že tím jdou dobře dolů ty černý tečky. No tak jsem to zkusila a pak mě dva dny svrběly ruce. A to mi přišlo nechutný, protože prostě mám k tomu takový přístup, že ten Cif považuji za nějakou chemikálii, která už pro tebe není dobrá a přijde mi to vlastně už špinavý. Je to sice čistící prostředek, ale já ho nechci mít v kontaktu se svými rukama nebo s prostorem na kterým manipuluju třeba s jídlem. Takže mi to popravdě přišlo docela nechutný. Když jsi se nastěhovala, tak jsem to vnímala hodně. Říkala jsem si, že nemůžu uvěřit tomu, že někdo nepoužívá eko čistící prostředky, a takhle to bylo i s Jarem, protože ty prostředky vlastně jíš a dýcháš. Přišlo mi to fakt nechutný a furt mi to nechutný přijde, ale moje hranice tolerance (pousmání) se velice zvýšila. Takže teď už používám i Jar, protože je to jedno, když stejně myjeme nádobí všechny jednou houbičkou. Nebudu mít extra houbičku na mytí, když ty talíře

¹⁹Zásady provádění samoúklidu v koleji 17. listopadu: s účinností od 5. 10. 2015 [online]. Praha: Koleje a menzy – Kolej 17. listopadu, 2022 [cit. 2022-04-26]. Dostupné z: <https://kam.cuni.cz/KAM-307.html>.

²⁰Martin Heřmanský (2020) ve své přednášce rozvíjí vřezahnující definici kultury od Roberta Lawlesse. Upozorňuje na to, že kultura je i habitualizovaná. „Habitualizace znamená, že si něco osvojíme, aniž bychom si to explicitně uvědomovali. Je to v podstatě téměř plně neuvědomované, ale my to stejně děláme, ne protože bychom to měli v genech, ale protože jsme se to naučili“.

jsou třeba stejně na jednom odkapávači a vzájemně se dotýkají.“

(z polostrukturovaného rozhovoru s Monikou, pondělí 11. 4. 2022)

Stejně tak, jako máme každý jinou frekvenci uklízení, tak máme i jiné hranice toho, co považujeme za čisté a nečisté. Frekvence, ale i hranice se uzpůsobily prostředí, v němž jsme se nacházely. Za změnu by mohl proces enkulturace. Z hlediska kulturní antropologie je enkulturace definována jako „proces osvojování kultury jedincem“ (Soukup, 2009, str. 47). Všechny sice přejímáme evropskou kulturu, v níž „lze jen těžko uvažovat o špíně jinak než v kontextu patogenity“ (Douglasová, 2014, str. 73), zároveň jsme ale do kolejního prostředí přišla každá se svou specifickou kulturou domácnosti, v níž jsme vyrůstaly a z níž jsme přejaly specifický vztah k úklidu. Každá máme tak různé představy o tom, co je čisté a nečisté. Docházelo zde ale i k míšení a přejímání úklidových vzorců. Jako příklad uvedu tuto situaci.

V době, kdy jsme se s Monikou učily na státní zkoušky, jsme neměly čas ani vařit, proto jsme si několikrát jídlo objednaly. Sandra nám jednoho dne nabídla, že uvaří, když viděla, že opravdu nemáme čas, i když jsme na řadě s vařením byly my dvě. Po večeři po nás ani nechtěla, abychom uklidily v kuchyni, i když jsme jí řekly, že to umyjeme, než půjdeme spát. Nakonec jsme byly moc rády, že nám ušetřila čas tím, že uvařila pro všechny, a dokonce i vše uklidila. Když ale uklízela talíře z večeře, postupovala podle svého uklízecího vzorce²¹ a dávala tak talíře k talířům a můj a Moničin talíř skončil na mé půlce. S Monikou nám došlo, že bychom tak vlastně ušetřily více místa, kdybychom si daly všechny talíře na sebe. Od té doby máme s Monikou na jedné straně talíře a na druhé straně misky. Sice stále každá používáme své nádobí, došlo zde ale k míšení a přejímání úklidového vzorce a zároveň i k prolomení fyzických hranic. Dále jsem si všimla, že jsem po vzoru Moniky začala vyhledávat ekologické výrobky.

Nejen, že zde docházelo k míšení a přejímání vzorců, myslím, že bych mohla hovořit i o nově vzniklé kolejní kultuře. Tato kolejní kultura je v oblasti úklidu typická tím, že se zde o úklidu explicitně nevyjednává, nikdo nikomu neříká, kdy a jak má co uklidit. Úklid je zde považován za podřadnější oproti přátelským vztahům. K úklidu dochází převážně individuálně v momentě, když už špínu nelze ignorovat. Hranice zlomu ignorace je ale pro každého jiná. Zároveň zde často dochází k pocitu smíření se se situací. K úklidu se zde nepřístupuje jako ke kolektivní činnosti, na níž se členové musí podílet stejnými úkony.

²¹Situace se odehrála předtím, než si pořídila nové talíře a obsah skříňky tak opět přerovnála.

Úklid zde byl vyjednáván podle potřeb, nešlo zde o střídání se ve stejných úkonech. Vnímám úklid na koleji za vyvážený. To, že například Sandra vyčistila zapáchající a slizkou lednici, Karolína vyndala vlasy z odtoku a Monika ustříhla plesnivý závěs, vyvážilo moje časté mytí záchodu nebo umyvadla.

Kolejní kultura na mě dopadla i v životě mimo kolej, ne tak silně, ale pociťuji na sobě změnu přístupu k úklidu. Nepořádek už mě nezneklidňuje tak moc, jako dříve a mám tendenci úklid odsouvat. Stále mě sice baví uklízet, ale nyní se k tomu, než s úklidem začnu, musím přemlouvat. To samé se stalo Lucii z knihy *Au-pair*, ale opačným směrem. Lucia si tak moc „osvojila „uklízecí“ způsob myšlení“ (Búriková a Miller, 2013, str. 87), že se po příjezdu do domova z hostitelské rodiny, v níž pečovala o děti a uklízela domácnosti, neustále znepokojovala nepořádkem, který když viděla, nemohla neuklidit (Búriková a Miller, 2013). Zdá se, že tento proces může být oboustranný. A z přehnaně pořádného člověka se může stát nepořádný a z přehnaně nepořádného pořádný, a to vše vlivem prostředí v němž pobývá.

V rámci této knihy shledávám ještě jednu podobnost, a to sice to, že jsme si s děvčaty, stejně tak jako paní Christievová s Lucií (tamtéž), nesdělovaly své negativní pocity. Mnoho informací jsem se dozvěděla až při polostrukturovaných rozhovorech, příkladem může být to, že Monice přišlo nechutné používat chemické čisticí prostředky, nebo že jí vadilo, když někdo nechal něco zkažit v lednici. Ani já jsem nikomu neřekla, že mi vadilo, když po sobě někdo neuklidil například varnou desku. Domnívám se, že projevy nesouhlasu byly spíše potlačovány z důvodu respektování se navzájem a pro zachování dobrých vztahů ve skupině. Proto se aktérky se situacemi často smířily, vyřešily je po svém nebo je ignorovaly.

4.4 ANOMÁLIE A NEJDNOZNAČNOST PODLE DOUGLASOVÉ: (NE)VIDITELNÍ SPOLUBYDLÍČÍ

V rámci výzkumu jsem zaznamenala opakující se jev. Vždy se jednalo o nějakou materiální věc, která se stala součástí obývaného prostoru v momentě, který nikdo z nás nepostřehнул. Bude se jednat o kámen ve sprše, neznámý kartáček na zuby v Sandřině kelímku u umyvadla a trubku ze stropu na WC. Ke každé věci utvořím vyjádření zvlášť a poté uvedu, co dotyčné věci spojuje.

Začnu kamenem ve sprše. Nastěhovala jsem se jako poslední a pamatuji si, že jsem tam při prvním sprchování zaznamenala na rohu sprchového koutu betonový kamínek asi

o velikosti 3 cm. Přišlo mi to zajímavé, ale řekla jsem si, že bude pravděpodobně něčí z mých spolubydlících, proč by si někdo nedal svůj oblíbený kámen jako dekoraci do svého koutku. Považovala jsem ho tedy za něčí dekorační prvek. Sice mě zajímalo, kdo si ho tam dal, ale ne natolik, abych obešla všechny a ptala se jich. Kámen se stal součástí koupelnového prostoru stejně jako šampony, sprchové gely nebo žiletky po dobu měsíců. Párkrát jsem na něj při sprchování málem šlápla, neboť se dost často stávalo, že ho proud vody dokázal smést do prostoru na sprchování. Nicméně, nikdy se to nestalo.

Zrovna jsme s Monikou šly společně pro vodu do automatu, obouvaly se v chodbě a Sandra na nás z kuchyně mluví:

S: „*Jo, vyhodila jsem ten kámen ve sprše.*“

D a M současně: „*Cože?!*“

S: „*No ten kámen, co tam spadnul z těch žebřin.*“ (*strop je tvořen z plechů mezi nimiž jsou mezery*)

M: „*Cože? To nebyla dekorace?*“

D: „*Přesně, taky jsem si myslela, že tam někdo má kámen.*“

S: „*Ne?*“

D a M: „*Aha.*“ (*údiv vystřídal hlasitý smích*)

S: (*smích*) „*Proč by měl někdo kámen ve sprše?*“

M: „*To tak někdo mívá, právě jako dekoraci.*“

(z terénních poznámek, úterý 18. 1. 2022, 18:40)

Aniž bychom se s Monikou o kamenu předtím bavily, obě jsme si myslely totéž. Zdá se, že se u nás projevila reakce na nejednoznačnost, k níž „*máme tendenci se chovat, jako kdyby se zbytkem našeho vzorce ladily*“ (Douglasová, 2014, str. 74). Když jsem se Karolínou v rozhovoru ptala na příhodu s tímto kamenem, nevzpomněla si na něj. Je možné, že kámen ve sprše neviděla nebo ho možná i ignorovala. Důležitou roli zde mohlo hrát i to, že Karolína dojížděla v tomto období na koleji z nás všech nejméně, většinou jen na dvě až tři noci v týdnu. Sandra mi v rozhovoru řekla:

S: „*Nepamatuju si ten moment, kdy se tam objevil. Nevěděla jsem, co tam dělá, tak jsem ho tam nechala. Nějak jsem neměla potřebu ho dát pryč. Můj nebyl. Když jsem se sprchovala,*

tak jsem na něj párkrát málem šlápla, ale vyhodila jsem ho až ten den, když jsem na něj šlápla doopravdy.“

(z polostrukturovaného rozhovoru se Sandrou, pondělí 11. 4. 2022)

Zajímavé je, že Sandra odstranila kámen až při fyzickém střetu, vizuálně ho tolerovala/ignorovala. Její nebyl (viz rozhovor výše), ale ani nepředpokládala, že by byl někoho z nás (viz terénní poznámka výše). Po fyzickém kontaktu se k němu vztáhla ale tak, jako kdyby za něj najednou nesla zodpovědnost, a vyhodila ho. Kámen tak najednou získal svého majitele, který rozhodl o jeho osudu.

Obrázek 8: Fotografie od Moniky – trubka ze stropu v záchodě

Podobná situace se váže k spadlé trubce ze stropu do záchodu. Monika poslala do naší kolejší skupiny na sociální síti zprávu: „*Něco nám přistálo v záchodě.*“ (chat, 27. 2. 2022, 16:31) Součástí byla i fotografie pro vysvětlení, poslala to tam, protože přijela na kolej po volnu jako první. Nejdříve jsem si pro sebe řekla: „*Fuj, co to tam dělá?*“, ale nechala jsem to být. Sandra dala na fotografii reakci smějícího se smajlíka, dále se ve skupině řešily jiné věci. Trubku ze záchodu Monika vyndala a položila ji vedle. Tak tam byla téměř dva měsíce a nikomu zřejmě nepřekážela. Závadu jsem nahlásila po ukončení výzkumu mých spolubydlících.

Posledním případem je neznámo čí zubní kartáček, který se objevil v Sandřině kelímku, kam si pokládá zároveň ten svůj, který používá. Zdá se, že tento neznámý kartáček nějakou dobu ignorovala, a to i přes to, že byl u ní v kelímku. Bohužel si nepamatuji, kdy se

tam objevil, ale vím, že jsem nad tím párkrát při čištění zubů přemýšlela, proč tu je pět zubních kartáčků, když tu bydlíme čtyři, nicméně to pro mě nebyla natolik zajímavá otázka, abych se jí osobně zeptala, považovala jsem to za její osobní věc. Před desátou hodinou večer na náš pokoj zaťukala Sandra a zeptala se:

S: „*Hele, čím je ten kartáček? Můj není, ani Karolíny.*“ (ukazuje nám růžový kartáček na zuby)

D a M současně: „*Můj taky ne.*“

M: „*Ale ten je tu už od začátku – je tu fakt dlouho*“

D: „*Jo no, taky ho vídám už docela dlouho.*“ (Sandra se na něj zkoumavě podívala)

S: „*Fuj, (znechucený výraz) tak čím je?*“

M: „*Hej nám se tu ale objevujou věci, nejdřív to byl spršný kámen, teď kartáček.*“ (všechny jsme se zasmály)

S: „*No... tak bude na čištění věcí.*“ (s nadšením odešla a zavřela dveře)

(z terénních poznámek, pondělí 28. 3. 2022, 21:40)

Cílem v této kapitole bylo poukázat na anomálie. Všechny tyto tři situace se staly ve společně sdílených prostorách. Neměly známého původce, staly se. Anomálie je podle Douglasové (2014, str. 76-77) „*prvek, který nezapadá do daného souboru či řady*“. Existuje několik možných způsobů, jak s nimi zacházet. Buď „*negativně [...] nebo pozitivně*“ (tamtéž). V případě negativního zacházení je buď budeme a) „*ignorovat*“, tuto variantu spatřuji u všech na spadlé trubce do záchodu a v Sandřině přístupu ke kameni do doby fyzického kontaktu. Další způsob je, že anomálie b) „*nebudeme vnímat*“, to se možná stalo v případě Karolíny, která ve sprše o kameni nevěděla a třetí možností je, že anomálie c) „*vnímáním odsoudíme*“. Poslední možnost spatřuji v experimentu, který zmíním v podkapitole 4.4.1 Experiment s octomilkami. Při pozitivním zacházení „*můžeme anomálii záměrně konfrontovat a pokusit se vytvořit tak nový vzorec reality, v němž bude mít své místo*“ (tamtéž) – sem bych zařadila situaci s kartáčkem na zuby. Tím, že se ze zubního kartáčku stal najednou nástroj k čištění věcí jiných než zubů, zaujmul i jiné místo – kartáček z kelímku zmizel. Sandra mu určila novou roli a umístila ho pod dřez k čistícím prostředkům. Pozitivně ho přijala.

4.4.1 Experiment s octomilkami

Vytvořila jsem tuto podkapitolu, protože původcem této situace jsem byla já. Na koleji se nám v prostoru, kde máme umyvadlo a koše, postupně začaly množit octomilky. Vadila mi jejich přítomnost už delší dobu, ale zasáhnout jsem se rozhodla v momentě, kdy jsem viděla, jak sedí na mém zubním kartáčku. Ihned se pro mě kartáček stal špinavým. Douglasová (2014, str. 39) tvrdí, že „reakce na špínu je shodná s reakcí na anomálii [...] Prvotní rozpoznání anomálie vede k úzkosti a dále k potlačení nebo také snaze se podnětu vyhnout.“. Pocítila jsem sice úzkost, ale snažila jsem se špínu ihned zbavit tím, že jsem ho začala mýt pod horkou tekoucí vodou, poté jsem na něj nasadila ochranný kryt, který na něj ale běžně nedávám. Spíše jsem se špíny snažila zbavit, než abych se jí vyhýbala.

Obrázek 9: Fotografie z Messengeru od Sandry 12. 12. 2021, 18:26 - Dity past na octomilky

Bylo mi líto octomilky vyhubit nějakým sprejem proti hmyzu. Rozhodla jsem se pro mírnější variantu, a to tu, že je zkusím nalákat do pasti a pak někde vypustím. Past se skládala ze slupky od banánu s trochou octa v čiré skleničce. Skleničku jsem si půjčila od Moniky, jelikož mám jen modré – chtěla jsem vidět kolik jich nachytám, až se po víkendu vrátím. Sklenička byla překrytá svrchu potravinovou folií, v níž jsem udělala párátkem několik drobných dírek. Octomilky měly naletět za vůní dovnitř, ale ven už se dostat neměly. Pro dosažení lepšího výsledku jsem vynesla i všechny koše, aby se octomilky nerozptylovaly a primárně se soustředily do skleničky. Z koleje jsem odjížděla poslední. Neměla jsem potřebu to oznamovat ostatním, protože jsem se měla vrátit na kolej po volnu jako první. Skleničku jsem nechala položenou na polici u umyvadla a odjela.

Plány se změnilly a první přijela Sandra. Sandra skleničku vyfotila, v odraze v zrcadle měla znechucený výraz (pro zachování anonymity je fotografie oříznuta) a poslala fotku do kolejší skupiny na Messengeru se slovy: „*Co to je?*“ (chat 12. 12. 2021, 18:26). Na to se ozvala Monika: „*Kámo proč je to v mý skleničce? :(*“ (chat 12. 12. 2021, 19:26). Ve skupině jsem vysvětlila, že se jedná o návnadu na octomilky.

Všechny spolubydlící byly znechuceny banánem ve skleničce (viz i rozhovory níže). nachytané octomilky nikoho nezajímaly. Experiment, který jsem podnikla v rámci zbavení se toho, co jsem považovala za špinavé, byl odsouzen jako ještě horší než octomilky samotné. Došlo tak ze stran pozorovatelů k třetí variantě negativního zacházení s anomáliemi, a to sice k odsouzení (Douglasová, 2014, str. 76).

Za použití skleničky jsem se po příjezdu omluvila a nabídla, že koupím novou. Monika však novou nechtěla, jen mě poprosila, abych se obsahu zbavila a umyla ji. Záměr experimentu, tedy pochyťat je a odnést pryč, jsem jim vysvětlila znovu po mém příjezdu. Necítila jsem ze stran spolubydlících, že by na mě byly naštvané, braly to spíše s humorem po prvotním znechucení. Experiment byl úspěšný jen z části, možná proto také sklídl kritiku. Do pasti se chytila jen část octomilek, mohlo jich být tak deset. Vypustila jsem je v den příjezdu. Rozhodla jsem se to udělat na hlavní chodbě našeho patra. Kdybych je totiž pustila oknem, tak se hned vrátí a nebo umrznou, ani jedna varianta se mi nelíbila, a tak mi zbyla tato možnost. Nakonec jsem byla ráda, že jich bylo tak málo, protože větší množství bych si na chodbu vypustit nedovolila, nevěděla bych, co s nimi.

Co si o tom myslela Karolína, jsem se dozvěděla z otázky, kterou jsem položila v rozhovoru:

D: „*Stala se zde nějaká situace, kterou jsi považovala za extrémně nechutnou?*“

K: „*JO! Ten výzkum s octomilkami. To nemám ráda, když už se kolem sbíhá hmyz.*“

(z polostrukturovaného rozhovoru s Karolínou, pondělí 11. 4. 2022)

Odpověď mi dala i Monika:

D: „*Co říkáš na můj experiment s octomilkami?*“

M: „*Fuj, to bylo blbý, protože ty octomilky byly všude. To byl fakt blbej experiment, zavrhuju to. Jsou to octomilky a vadí nám, můžou za to, že se nám tu kazí jídlo, takže octomilky*

nechceme. A to že je vypustíš na chodbu ničemu nepomůže. Promiň, mělas je zabít.“

(z polostrukturovaného rozhovoru s Monikou, pondělí 11. 4. 2022)

Na koleji jsme se tedy setkaly se všemi přístupy k anomáliím, které Douglasová zmiňovala ve své knize (2014).

5 ZÁVĚR

Mým cílem bylo sledovat vyjednávání a realizování praktik úklidu v rámci společně sdíleného kolejního bydlení čtyřmi nepříbuznými osobami, situace i jevy, které se k úklidu vážou, ale i dynamiku mého vztahu i vztahu ostatních účastnic výzkumu k úklidu. V hlavním výzkumném problému mě zajímalo, jaké je soužití idejí čistoty a nečistoty osob zde žijících a zda zde docházelo k proměně těchto idejí.

Individuální ideje čistoty a nečistoty se v rámci kolejního prostředí ubytovaným mohou, ale nemusí časem proměňovat. Co se ale mění, je jejich přístup k úklidu. Jakoby kolejní prostředí mělo svá vlastní pravidla.

V kolejním prostředí k sobě všichni obyvatelé přistupují jako k sobě rovným. Nikdo nikomu neříká, co a jak má dělat. Proto zde dochází k nekomunikaci ohledně úklidu. Je způsobena vzájemně nehierarchickým vztahem a vzájemným respektem. Myslím, že k respektování se navzájem přispívá to, že všichni jsou podobně staří studenti sdílící podobný „mindset“ 21. století. Požádat někoho, aby provedl individuální úklid, se zde nesluší. Vytvořil by se tak nerovný vztah. Pro oba je požadavek ponižující, a tak se tomuto snaží obyvatelé vyhýbat. Každý si proto primárně všímá svého a co se jej netýká, do toho nezasahuje, pokud to není nutné – k tomu jsou důležité hranice, které rozdělují prostor na osobní a sdílený. Osobní prostor si každý jedinec spravuje podle svého, vědomě si mu do něj nikdo jiný nedovolí zasáhnout (vztaženo i na osobní materiální objekty). I v rámci úklidu má jedinec potřebu se chovat ke svému osobnímu prostoru tak, jak je zvyklý, ovšem postupem času na něj začne působit to, jak se k úklidu vztahuje ve společně sdílených prostorech.

Společně sdílený prostor je určen pro čtyři osoby. Vzhledem k tomu, že zde ale nefiguruje jasně určená část, kterou by ubytovaný spravoval, jako v případě osobního prostoru, a stagnuje zde komunikace, která je vnímána jako ponižující, tak se k úklidu často nevyjadřuje, nebo jen adekvátně tomu, že obývá čtvrtinu prostoru. Pokud se k úklidu ale nevztahují všichni rovným dílem a úklid tak není opětován ostatními – nefunguje. Jinými slovy, něco jako preventivní úklid je v kolejním prostředí spíše nepravděpodobný, neboť všichni nemají stejné uklízací návyky, stejnou frekvenci úklidu či stejné vnímání čistého a nečistého. Obyvatelé totiž přichází z různých kulturních prostředí. To ale neznamená, že zde postupem času nemůže docházet k přejímání a míšení úklidových vzorců.

Kvůli zmíněným důvodům vzniká na koleji ve sdílených prostorech specifický typ úklidu, k němuž je možné se dostávat dvěma cestami. První cesta je po individuální linii.

Protože v prostředí nedochází ke střídání se v úklidu kvůli různým uklízacím návykům, odlišné frekvenci úklidu, rozdílnému vnímání čistého a nečistého a nekomunikaci, spolubydlíci začnou pociťovat nespravedlnost. Vnímají, že jejich vynaložená snaha je neopětovaná a zbytečná. Vznikají u nich tak negativní pocity, které časem způsobí stagnaci v úklidu. Následuje smíření se se situací. Nepořádek tak aktéři začnou ignorovat. V případě, že se stav zhoršuje, ignorují ho do doby, kdy ho již už dále ignorovat nedokážou, a tak se pokusí nepořádek odstranit – dochází tak k přesáhnutí jejich škály nechutnosti – k hranici zlomu ignorace. Škála je individuální a obsahuje proměnné hodnoty čistého a nečistého v závislosti na prostředí a čase. Úklid tak vyvolává nečisté, které již nelze individuálně ignorovat. Jedinec úklidem dosáhne svého čistého. Po úklidu se dostaví pozitivní pocity z dobře odvedené práce. Ignorace nepořádku ve společně sdílených prostorech se pak částečně časem šíří i na osobní prostory. Důvodem, proč k tomu dochází, by mohlo být to, že takto přistupovat k úklidu je jednodušší a nebo by zde mohlo docházet k jakémusi sjednocení kolejních úklidových návyků na celý prostor.

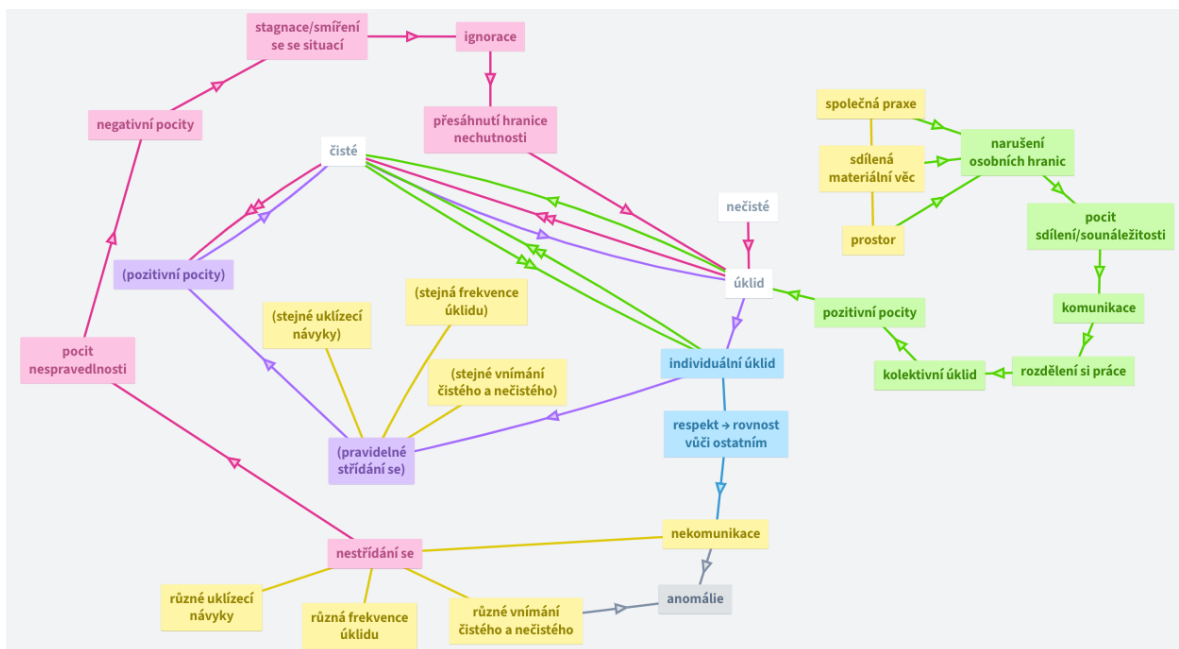
V druhé cestě, po kolektivní linii v rámci společného úklidu, hrají důležitou roli v prostoru sdílené materiální objekty (ty, které jsou určeny v základu pro všechny – koberec, lednice, stoleček...). Skrze jejich společné momentální užívání dochází k narušování osobních hranic a následnému pocitu sdílení/sounáležitosti, který vyvolává komunikaci, která v prvním případě stagnuje. Díky této komunikaci pak dochází k rozdělení si úklidových rolí a ke kolektivnímu úklidu, který s sebou nese pozitivní pocity. Přes momentálně užívané sdílené materiální objekty lze tak vyjednávat úklid, jehož cílem je čisté, které je v průběhu úklidu komunikací i jednáním vyjednáváno. Čisté se pak jedinci snaží udržovat individuálním jednáním (příklad s lednicí).

Co se týče nových osobních materiálních předmětů, tak k nim se přistupuje jako k čistým, proto je jim v některých případech dopřána speciální péče a prostor je před jejich umístěním vyčištěn, zbaven nečistot, aby tak mohly zaujmout svou pozici. Nové předměty tak způsobují narušení řádu a jeho následnou reorganizaci, která vede k úklidu. Situace se zrcadlí v moment, kdy se nově příchozí zbavují neznámých nečistot k ustanovení osobního prostoru (prvotní úklid při nastěhování). Materiální předměty jsou tak opravdu podle material culture studies hybateli našeho chování a způsobily v těchto případech úklid.

Vzhledem k tomu, že si obyvatelé v takto sdílených prostorech všímají převážně svého a do toho, co není jejich, nebo se jich netýká, nezasahují, dochází zde ke vzniku různých

anomálií, které jsou umocněny právě vzájemnou nekomunikací mezi spolubydlíci a různým vnímáním čistého a nečistého. S anomáliemi je poté nakládáno stejně jako v knize Douglasové (2014 str. 76).

Z poznatků, které jsem zachytila, si myslím, že se v kolejním prostředí tvoří v oblasti úklidu specifická kolejní kultura prostřednictvím vzájemného působení spolubydlících. Původní představy čistého a nečistého, se kterými ubytovaní do prostoru přicházejí, jsou přetvářeny, tak aby se uzpůsobily čistému a nečistému v kolejním prostředí. To vše se děje pro spokojené žití a nekonfliktní soužití spolubydlících. Vytvoří se zde tak kolejní normalita čistého a nečistého. Existují tak normy pro čisté a nečisté, vždy situačně vyjednávané v tom kterém konkrétním prostředí. Kolejní normy se mohou, ale i nemusí propisovat do norem, s nimiž obyvatelé do kolejního prostředí přišli.

Obrázek 10: Vyjednávání úklidu v kolejní buňce ve společně sdílených prostorech skrze čisté a nečisté

6 LITERATURA

BARŠA, Pavel. 2006. Konstruktivismus a politika identity. *AntropoWeb* [online] [cit. 2022-06-02]. Dostupné z: http://www.antropoweb.cz/webzin/achive_old/webzin_1-2_2006/AntropoWEBZIN%201,2_06.pdf

BAUMAN, Zygmunt. 2008. *Community: Seeking safety in an insecure world*. Cambridge: Polity Press.

BERGER, Peter L. a Thomas LUCKMANN. 1999. *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

BÚRIKOVÁ, Zuzana a Daniel MILLER. 2013. *Au-pair*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON.

CÍSAŘOVÁ, Ivona. 2009. *Život studentů na koleji: materiální kultura dočasnosti*. Praha. Diplomová práce. Vedoucí práce Sekeráková Búriková, Zuzana. UK v Praze, Fakulta humanitních studií, Katedra obecné antropologie.

DOUGLASOVÁ, Mary. 2014. *Čistota a nebezpečí: analýza konceptu znečištění a tabu*. Praha: Malvern.

ELLISOVÁ, Carolyn, Tony E. ADAMS, a Arthur P. BOCHNER. 2011. Autoethnography: An Overview. *Historical Social Research*, roč. 36, č. 4, str. 273–290.

HENDL, Jan. 2005. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál.

HEŘMANSKÝ, Martin. 2019. Zúčastněné pozorování. In: NOVOTNÁ, Hedvika, Ondřej ŠPAČEK a Magdaléna ŠŤOVÍČKOVÁ, (ed.) *Metody výzkumu ve společenských vědách*. Praha: FHS UK, str. 353-390.

HURDLEYOVÁ, Rachel. 2006. Dismantling mantelpieces: Narrating identities and materilizing culture in the home. *Sociology*, roč. 40, č. 4, str. 717-733.

KOPYTOFF, Igor. 1986. The Cultural Biography of Things: Commoditization as Process. In APPADURAI, Arjun (ed.). *The Social Life of Things. Commodities in Cultural Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press, str. 64-91.

MILLER, Daniel. 1998. *Material Cultures: Why Some Things Matter*. Chicago: University of Chicago Press.

NOVOTNÁ, Hedvika. 2019. Kvalitativní strategie výzkumu. In: NOVOTNÁ, Hedvika, Ondřej ŠPAČEK a Magdaléna ŠŤOVÍČKOVÁ, (ed.) *Metody výzkumu ve společenských vědách*. Praha: FHS UK, str. 257-288.

SOKOL, Jan. 2008. *Filosofická antropologie: člověk jako osoba*. Praha: Portál.

SOUKUP, Martin. 2009. *Základy kulturní antropologie*. Praha: Akademie veřejné zprávy o.p.s.

SOUKUP, Václav a Jan KELLER. 1996. Reciprocita. In: *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, str. 911-912.

VRÁNKOVÁ, Karolína. 2012. Nocležníkem z nouze, spolubydlícím pro pocit. In: HANOVSKÁ, Lenka, Jan HORSKÝ a Linda HRONÍKOVÁ. *Evolvendi anthropologicae: vývoj v antropologických perspektivách*. Praha: TOGGA, str. 297-304.

WOODWARD, Ian. 2007. *Understanding material culture*. Los Angeles: Sage Publications.

ZANDLOVÁ, Markéta a Magdaléna ŠŤOVÍČKOVÁ JANTULOVÁ. 2019. Etika výzkumu. In: NOVOTNÁ, Hedvika, Ondřej ŠPAČEK a Magdaléna ŠŤOVÍČKOVÁ, (ed.) *Metody výzkumu ve společenských vědách*. Praha: FHS UK, str. 57-90.

PŘEDNÁŠKA

HEŘMANSKÝ, Martin. 21. 10. 2020. Kultura. In: Úvod do sociokulturní antropologie [online]. Praha, Fakulta humanitních studií UK [cit. 2022-06-11]. Dostupné z: <https://web.microsoftstream.com/video/29c8a589-4efa-4f93-996f-b4a501bdf207?list=user&userId=7f853658-0a12-4f5d-abf4-162be7be2dcc>

OBRÁZEK

Kolejní Rada 17. listopadu. 2021. *Půdorys kolejní buňky*. In: Kolejní kuchařka 2021: s účinností od 16. 10. 2021 [online]. Kolejní Rada 17. listopadu – Kolejní kuchařka [cit. 2021-12-20]. Dostupné z: <https://listopad.koleje.cuni.cz/kucharka>